

Polska Agencja Nadzoru Audytowego

SPRAWOZDANIE Z KONTROLI TEMATYCZNYCH

**Badania sprawozdań
finansowych spółek
notowanych na
zorganizowanych rynkach
akcji prowadzonych poza
rynkiem regulowanym
w formule alternatywnego
obrotu**

Autorzy:

dr Małgorzata Kutera

dr Agnieszka Baklarz

DEPARTAMENT KONTROLI

WARSZAWA 2022

SPIS TREŚCI:

1	WPROWADZENIE	4
2	PODSUMOWANIE WNIOSKÓW Z KONTROLI TEMATYCZNYCH	6
3	WSKAZANIA DZIAŁAŃ ZARADCZYCH	8
4	USTALENIA KONTROLI TEMATYCZNYCH.....	10
4.1	ANALIZA WYWIADÓW PRZEPROWADZONYCH Z FIRMAMI AUDYTORSKIMI	10
4.1.1	CZĘŚĆ OGÓLNA.....	10
4.1.2	WYNAGRODZENIE ZA ŚWIADCZONE USŁUGI	13
4.1.3	ZASOBY OSOBOWE, RZECZOWE I FINANSOWE.....	15
4.1.4	SYSTEM WEWNĘTRZNEJ KONTROLI JAKOŚCI (SWKJ)	16
4.1.5	SPRAWY MERYTORYCZNE ZWIĄZANE Z REALIZACJĄ ZLECEŃ.....	18
4.2	WYNIKI KONTROLI DOKUMENTACJI BADANIA Z AUDYTU SPÓŁEK RYNKU ASO	23
4.2.1	WPROWADZENIE	23
4.2.2	WYNIKI KONTROLI DOKUMENTACJI BADANIA SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH.....	23
4.2.3	WYNIKI KONTROLI DOKUMENTACJI BADANIA SKONSOLIDOWANYCH SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH	30
4.3	ANKIETA WŚRÓD INWESTORÓW	33
4.4	PODSUMOWANIE SPOSTRZEŻEŃ	37

Wykaz skrótów

Skrót	Rozwinięcie
Agencja, PANA	Polska Agencja Nadzoru Audytowego
ASO	Alternatywny system obrotu
BR	Biegły rewident
FA	Firma audytorska w rozumieniu art. 46 UOBR
GPW	Giełda papierów wartościowych
JZP	Jednostki zainteresowania publicznego
KBR	Kluczowy biegły rewident
KSKJ	Krajowe standardy kontroli jakości w brzmieniu Międzynarodowego Standardu Kontroli Jakości 1
KSB	Krajowe Standardy Badania
MSKJ	Międzynarodowy Standard Kontroli Jakości 1
SF	Sprawozdanie finansowe
SSF	Skonsolidowane sprawozdanie finansowe grupy kapitałowej
SWKJ	System wewnętrznej kontroli jakości
Ustawa o rachunkowości (UoR)	Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2021 r. poz. 217 ze zm.)
Ustawa o biegłych rewidentach (Ustawa)	Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz. U. z 2022 poz. 1302)

1 WPROWADZENIE

Niniejsze sprawozdanie zostało przygotowane w związku z kontrolami tematycznymi Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego przeprowadzonymi wśród wybranych firm audytorskich badających sprawozdania finansowe spółek notowanych na zorganizowanych rynkach akcji prowadzonych poza rynkiem regulowanym w formule alternatywnego obrotu. Kontrole tematyczne zostały przeprowadzone w związku z realizacją celu A „Zapewnienie najwyższej jakości i rzetelności badań sprawozdań finansowych oraz usług atestacyjnych innych niż badanie ustawowe i usług pokrewnych” w realizacji działania 1.3 „przygotowanie analizy ważnych elementów badania na podstawie przeprowadzonej kontroli tematycznej dla badań sprawozdań finansowych wśród podmiotów o jednolitym typie” wskazanego w [planie działania PANA na rok 2021](#).

Kontrole zostały przeprowadzone na mocy art. 123 ust. 1 Ustawy. Sprawozdanie powstało w oparciu o art. 123 ust. 6 Ustawy a jego publikacja jest realizacją obowiązku PANA wynikającego z art. 123 ust. 7 Ustawy.

Zakres przedmiotowy kontroli tematycznych obejmował:

- 1) ocenę systemu wewnętrznej kontroli jakości w kontrolowanej firmie audytorskiej, w tym ocenę polityk i procedur wewnętrznej kontroli jakości tej firmy w odniesieniu do usług świadczonych na rzecz podmiotów notowanych na zorganizowanych rynkach akcji prowadzonych poza rynkiem regulowanym w formule alternatywnego obrotu zapewniających przestrzeganie przez biegłych rewidentów i firmę audytorską:
 - a) mających zastosowanie standardów badania i kontroli jakości,
 - b) wymogów w zakresie etyki i niezależności określonych w ustawie oraz zasadach etyki zawodowej,
 - c) innych mających zastosowanie przepisów prawa i wynikających z nich obowiązków;
- 2) ocenę zgodności procedur w celu zweryfikowania skuteczności systemu wewnętrznej kontroli jakości w odniesieniu do usług świadczonych na rzecz podmiotów notowanych na zorganizowanych rynkach akcji prowadzonych poza rynkiem regulowanym w formule alternatywnego obrotu;
- 3) ocenę zgodności wybranej do kontroli dokumentacji badania z obowiązującymi przepisami prawa, wymogami standardów badania, kontroli jakości oraz wymogami w zakresie etyki i niezależności w odniesieniu do usług świadczonych na rzecz podmiotów notowanych na zorganizowanych rynkach akcji prowadzonych poza rynkiem regulowanym w formule alternatywnego obrotu;
- 4) ocenę ilości i jakości zasobów osobowych, rzeczowych i finansowych wykorzystanych do przeprowadzenia badania w odniesieniu do usług świadczonych na rzecz podmiotów notowanych na zorganizowanych rynkach akcji prowadzonych poza rynkiem regulowanym w formule alternatywnego obrotu, w tym ocenę przestrzegania wymagań w zakresie obligatoryjnego doskonalenia zawodowego;
- 5) ocenę zgodności z przepisami prawa wynagrodzenia za badanie oraz inne usługi, naliczonego i wypłaconego kluczowemu biegłemu rewidentowi, członkom zespołu wykonującego zlecenie oraz kontrolowanej firmie audytorskiej lub innemu podmiotowi, z którego usług w trakcie badania korzystał kluczowy biegły rewident lub kontrolowana firma audytorska w odniesieniu do usług świadczonych na rzecz podmiotów notowanych na zorganizowanych rynkach akcji prowadzonych poza rynkiem regulowanym w formule alternatywnego obrotu.

Główne cele kontroli tematycznych zostały określone następująco:

- wskazanie istotnych problemów wpływających na efektywność usług świadczonych przez FA dla tego segmentu podmiotów,
- identyfikacja głównych obszarów ryzyka występujących w sprawozdawczości finansowej podmiotów notowanych na ASO.

Opracowanie powstało w oparciu o analizę dokumentów oraz informacji dotyczących różnych podmiotów powiązanych z ASO, w tym szczególnie:

- treści indywidualnych wywiadów pogłębionych (*Individual In-depth Interview, IDI*) przeprowadzonych z kierownictwem firm audytorskich oraz biegłymi rewidentami wykonującymi zlecenia na rzecz rynku ASO,
- wyników weryfikacji dokumentacji badania sprawozdań finansowych spółek notowanych na ASO przeprowadzonych przez PANA w ramach kontroli planowych firm audytorskich objętych kontrolą tematyczną,
- [ankiety internetowej](#) wypełnionej przez anonimowych indywidualnych inwestorów mających doświadczenie w lokowaniu kapitału na rynku ASO.

Wywiady zostały przeprowadzone przez kontrolerów PANA w ramach oddzielnych spotkań dotyczących kontroli tematycznej w okresie od 28 października 2021 r. do 12 sierpnia 2022 r. Badaniem objęto łącznie 20 firm audytorskich. Odpowiedzi były udzielane bezpośrednio przez kierownictwo lub biegłych rewidentów wykonujących czynności rewizji finansowej w stosunku do podmiotów notowanych na ASO.

Drugi obszar analizy obejmował wyniki kontroli systemów kontroli jakości oraz dokumentacji badania ujętych w protokołach kontroli przygotowanych przez PANA. Dla wspomnianych 20 firm audytorskich wybrano do weryfikacji w sumie 39 akt badania podmiotów notowanych na ASO (w tym 30 zleceń dotyczących sprawozdań finansowych oraz 9 zleceń z zakresu skonsolidowanych sprawozdań finansowych).

Ostatnim elementem była analiza wyników badania ankietowego przeprowadzonego drogą elektroniczną wśród inwestorów. Kwestionariusze zostały wypełnione przez 19 osób. Możliwości pełnego wnioskowania są więc ograniczone, tym niemniej warto przedstawić również stanowisko bezpośrednich uczestników rynku kapitałowego, będących jednymi z najważniejszych odbiorców informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych przedsiębiorstw.

2 PODSUMOWANIE WNIOSKÓW Z KONTROLI TEMATYCZNYCH

Sprawozdania finansowe oraz sprawozdania z badania sprawozdań finansowych spółek notowanych w alternatywnym systemie obrotu są jednymi z istotnych dokumentów analizowanych przez inwestorów i stanowią one często bazę do podejmowanych decyzji ekonomicznych. Pomimo tego, że sprawozdanie finansowe jest tak istotnym dokumentem, inwestorzy skarżą się często na ich niską jakość jednocześnie podkreślając nie najlepszą ocenę kondycji finansowej tych podmiotów. Pewnym wyznacznikiem braku zaufania do jakości sprawozdań i kondycji finansowej podmiotów na ASO jest wskazywanie, przez inwestorów jako głównego źródła informacji o podmiocie, rachunku przepływów pieniężnych, czyli oparcie się przez inwestorów o twarde informacje o zarobionej i zainwestowanej (potwierdzonej fizycznym przepływem) gotówce.

Krajowe standardy badania sprawozdań finansowych przewidują, że w odniesieniu do jednostek notowanych na giełdzie kluczowy biegły rewident będzie zachowywał podwyższone standardy uwagi (obowiązkowa kontrola jakości, umieszczenie w sprawozdaniu z badania kluczowych spraw badania czy w końcu odpowiednio bardziej restrykcyjne wymogi etyczne). W 2019 r. Komisja Nadzoru Audytowego w swoim stanowisku potwierdziła interpretację Krajowej Rady Biegłych Rewidentów, że przez określenie „jednostki notowane na giełdzie papierów wartościowych” należy między innymi rozumieć jednostki, których papiery wartościowe są notowane na rynkach innych niż regulowane, czyli: NewConnect i Catalyst w ramach platform innych niż regulowane¹. Tak więc i Polska Izba Biegłych Rewidentów i Komisja Nadzoru Audytowego zgodnie wyraziły wagę jakości zapewnień udzielanych przez biegłych rewidentów w odniesieniu do oceny jakości sprawozdań finansowych podmiotów na ASO.

Należy jednak zauważyć, że pomimo takiego wspólnego podejścia do potrzeby wysokiej jakości badania sprawozdań finansowych zarówno inwestorów jak i regulatorów firmy audytorskie nie dołożyły należytych starań, aby w systemach kontroli jakości w sposób wystarczający odnieść się do tych zagadnień, zgodnie z obowiązkowym obowiązkiem wskazanym w standardach badania, na co wskazuje brak obowiązkowej kontroli jakości zleceń badania w odniesieniu do sprawozdań finansowych podmiotów na ASO.

Ważnymi czynnikami stojącymi za niezbyt wysoką jakością sprawozdań finansowych podmiotów na ASO są czynniki wewnętrzne takie jak:

- brak istotnego zainteresowania ze strony rad nadzorczych oraz zarządów jakością sprawozdawczości finansowej (w tym brak komunikacji z audytorem),
- powierzenie prowadzenia ksiąg rachunkowych biuram rachunkowym przy jednoczesnym braku kontroli wewnętrznej,
- nacisk na podatkowe prowadzenie ksiąg rachunkowych,
- niska dbałość o sprawozdawczość śródroczną,
- kierowanie się w wyborze firmy audytorskiej wyłącznie ceną.

¹ <https://www.pibr.org.pl/pl/aktualnosci/1327,Stanowisko-KNA-dotyczace-stosowania-KSB-701>

Należy dodatkowo zauważyć, że analogiczne jak obecnie obowiązujące regulacje KSKJ są również w nowych standardach zarządzania jakością (par. 34.f.i Międzynarodowego Standardu Zarządzania Jakością 1). Czyli również w odniesieniu do przyszłych uregulowań ta sytuacja nie ulegnie zmianie.

Powyższe czynniki znajdują swoje odzwierciedlenie również we wskazanych w kontrolach tematycznych nieprawidłowościach badania takich jak:

- brak udokumentowania komunikacji z radami nadzorczymi i zarządami,
- trudną i niedostateczną komunikację z biurami rachunkowymi,
- brak oceny kontroli wewnętrznej podmiotu w odniesieniu do procesów dotyczących sprawozdawczości finansowej,
- zaniżona pracowitość wykonania zlecenia, a przez to niedostateczne procedury badania, brak użycia koniecznych konsultacji, brak pozyskania innych zasobów (np. stałych asystentów zapewniających odpowiednią jakość) oraz brak wykorzystania kontrolera jakości.

W odniesieniu do pozycji sprawozdania finansowego za ważne, acz wysoce ryzykowne obszary sprawozdania finansowego inwestorzy wskazali:

- wartości niematerialne i prawne (ze szczególnym uwzględnieniem know-how oraz prac badawczo-rozwojowych),
- aktywa finansowe (udziały, akcje oraz pożyczki),
- prace badawczo-rozwojowe (rozliczenia międzyokresowe),
- rezerwy na zobowiązania.

Dodatkowo podnoszona jest przez inwestorów kwestia słabej kondycji finansowej podmiotów na ASO.

Należy zauważyć, że w kluczowych sprawach badania prezentowanych w sprawozdaniu z badania w znacznej mierze odzwierciedlają się powyższe obszary wzbogacone o obszar ryzyka związanego z przychodami oraz ryzykiem oszustwa. Odzwierciedlenie to jednakże nie jest spójne z udokumentowaniem przeprowadzonych przez biegłego rewidenta procedur. Biegli rewidenci w niedostatecznym stopniu dokumentują czynności przeprowadzone w odniesieniu do oceny:

- kontynuacji działalności (co również jest spowodowane brakiem komunikacji z zarządem i radą nadzorczą),
- prawidłowości istotnych szacunków (co spowodowane jest słabą jakością komunikacji z biurami rachunkowymi, ograniczeniami w zatrudnieniu niezbędnych ekspertów),
- ryzyka oszustwa.

Warto również zauważyć, że w efekcie przeprowadzonych kontroli daje się zauważyć niedostateczną jakość sprawdzenia kluczowego dla inwestorów elementu sprawozdania finansowego, jakim jest rachunek przepływów pieniężnych. W sprawozdaniach z badania nie są wskazywane prawie nigdy mankamenty tego elementu sprawozdania finansowego przy jednoczesnym zidentyfikowaniu w kontroli błędów w tym zakresie.

Podkreślić należy, że na jakość przeprowadzonych badań wpływa również niejednokrotnie brak przeprowadzonej kontroli jakości zleceń badania (kontroli obowiązkowej a jednak nie przeprowadzanej), wysoki stopień autokontroli w systemie kontroli jakości firmy audytorskiej (czyli brak spojrzenia innego biegłego rewidenta zasady jakości i ich wdrożenie w firmie audytorskiej), brak zasad rotacji zarówno kluczowego biegłego rewidenta jak i kontrolera jakości w odniesieniu do badania sprawozdań podmiotów na ASO.

3 WSKAZANIA DZIAŁAŃ ZARADCZYCH

Działania zaradcze w odniesieniu do firm audytorskich badających podmioty na ASO zostaną sformułowane w kontekście nowych standardów zarządzania jakością ze względu na ich bliski czas wejścia w życie.

Agencja wskazuje, że ze względu na szczególne uregulowania dotyczące podmiotów na ASO firmy audytorskie badające takie podmioty powinny identyfikować w swoich systemach zarządzania jakością dodatkowe ryzyka z tym związane oraz opracować odpowiednie reakcje na te ryzyka.

W odniesieniu do elementu systemu zarządzania jakością „**Stosowne wymogi etyczne**” firmy audytorskie powinny rozważyć dodanie zapisów dotyczących sposobów mitygacji ryzyka poprzez ustalenie okresów rotacji kluczowego biegłego rewidenta nie dłuższych niż 5 lat (zgodnie z obecnie stosowanymi zazwyczaj przez firmy audytorskie) jak również okresów rotacji kontrolera jakości zlecenia wynikającymi z obowiązujących przepisów bądź krótszych okresów rotacji celem zapewnienia prawidłowości nadzoru nad procesem realizacji zlecenia.

W odniesieniu do elementu systemu zarządzania jakością „**Akceptacja i kontynuacja relacji z klientem oraz konkretnych zleceń**” firmy audytorskie powinny rozważyć dodanie w arkuszach oceny akceptacji i kontynuacji zlecenia badania zweryfikowania przynajmniej następujących aspektów:

- a) w jaki sposób prowadzona jest księgowość (czy księgi powierzone są biuru rachunkowemu),
- b) czy są sformalizowane procedury kontroli wewnętrznej w podmiocie,
- c) w jaki sposób jest przeprowadzony proces wyboru FA (czy nie następuje on tylko w oparciu o cenę lub zażyłość),
- d) czy jest presja na krótki czas wykonania zlecenia,
- e) czy w SF występują istotne wartości szacunkowe (ze szczególnym uwzględnieniem wartości niematerialnych i prawnych, aktywów finansowych, prace badawczo-rozwojowe czy też rezerw na zobowiązania),
- f) czy podczas procesu ofertowego nastąpił satysfakcjonujący kontakt z zarządem oraz radą nadzorczą,
- g) czy przewidziane zostały odpowiedniej jakości zasoby (w tym eksperci, kontroler jakości, wykwalifikowani i stali asystenci) do wykonania takiego zlecenia,
- h) czy został przewidziany i oszacowany adekwatny czas na wykonanie zlecenia.

W odniesieniu do elementu systemu zarządzania jakością „**Wykonywanie zlecenia**” firmy audytorskie powinny rozważyć dodanie w procedurach wykonywania zleceń:

- a) szczegółowych zapisów dotyczących przeprowadzania konsultacji w sprawach trudnych i spornych,
- b) w odniesieniu do istotnych wartości szacunkowych przewidzenie w procedurach badania współpracy z ekspertem lub przeprowadzenia konsultacji w tym zakresie,
- c) umieszczenie w procedurach badania, wzmacniających zawodowy sceptycyzm, punktów w programie badania w odniesieniu do istotnych wartości szacunkowych,
- d) powierzanie czynności badania w zakresie kluczowych spraw badania szczególnie doświadczonym członkom zespołu badającego,
- e) opracowanie dokładnych procedur w zakresie wskazanym w par. 24 KSB 320 ze szczególnym uwzględnieniem sprawdzenia pozycji rachunku przepływów pieniężnych,
- f) umieszczenie w procedurach badania wymogu spotkania z radą nadzorczą oraz zarządem jak również wymogu dokumentowania tych spotkań,

- g) umieszczenie w procedurach badania wymogu przeprowadzenia kontroli jakości zlecenia przez wykwalifikowanego kontrolera jakości zgodnie z obowiązującym prawem.

W odniesieniu do elementu systemu zarządzania jakością „**Proces monitorowania i korygowania**” firmy audytorskie powinny rozważyć dodanie w swoich procedurach obowiązku przeprowadzenia inspekcji dokumentacji badania sprawozdania finansowego podmiotu z rynku ASO przynajmniej raz w roku ze względu na oszacowane ryzyka jakości w odniesieniu do badań sprawozdań finansowych podmiotów z rynku ASO.

4 USTALENIA KONTROLI TEMATYCZNYCH

4.1 ANALIZA WYWIADÓW PRZEPROWADZONYCH Z FIRMAMI AUDYTORSKIMI

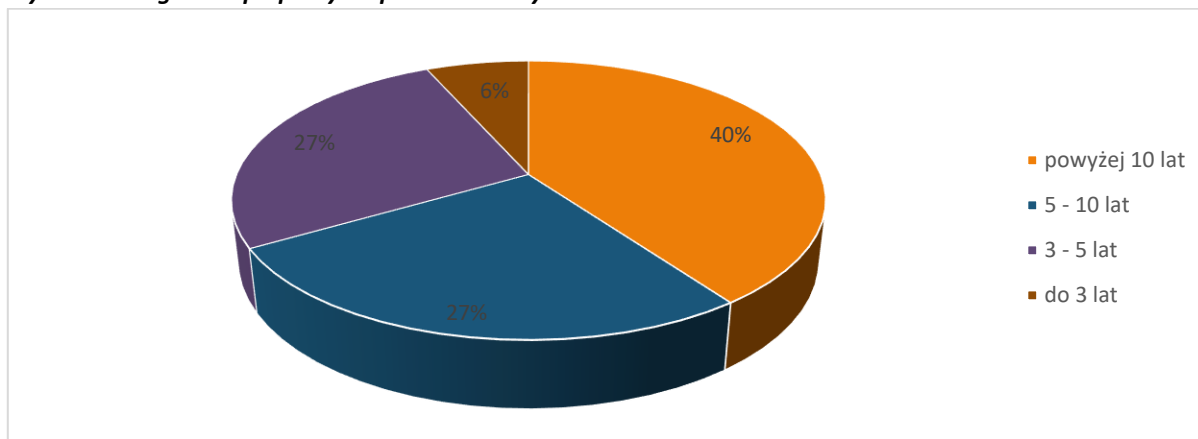
4.1.1 CZĘŚĆ OGÓLNA

Niniejsza część wywiadu dotyczyła głównie zakresu doświadczenia FA w badaniu sprawozdań finansowych spółek notowanych na ASO oraz ogólnej oceny zasad tej współpracy w kontekście innych obsługiwanych podmiotów.

Spośród FA objętych kontrolą większość z nich deklaruje kilkuletni okres współpracy z tym segmentem rynku. Można jednak również zidentyfikować silną grupę jednostek, których doświadczenie jest zdecydowanie dłuższe i przekracza 10 lat.

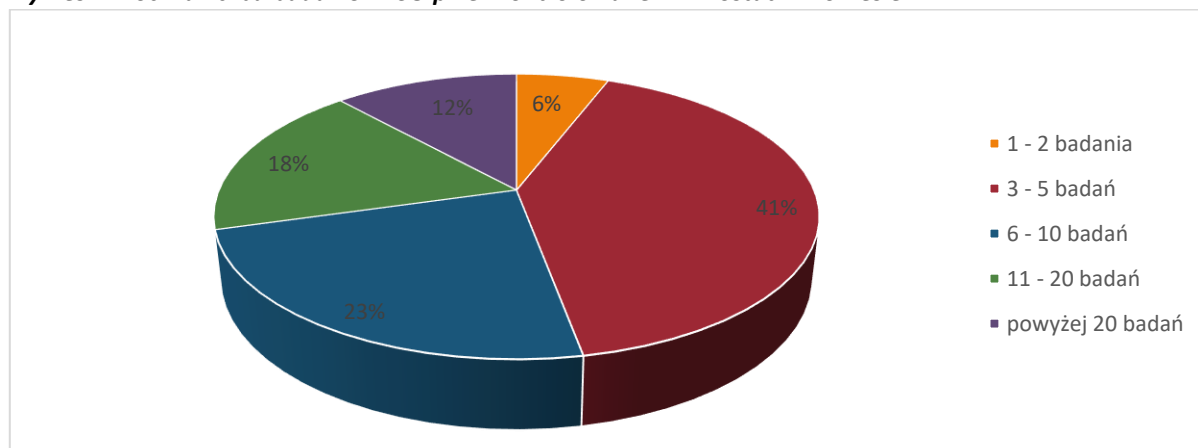
Warto wspomnieć, że bardzo mało jest podmiotów prowadzących taką współpracę przez okres dłuższy niż 10 lat. Najczęściej deklarowany średni okres współpracy z podmiotami ASO wynosi do 5 lat.

Wykres 1. Długość współpracy FA podmiotami rynku ASO

Mając na uwadze średnią roczną liczbę badań wykonywanych dla rynku ASO przez firmy audytorskie, deklarowały one dane ujęte na wykresie 2. Największa grupa kontrolowanych FA wykonuje aktualnie przeciętnie od 3 do 5 badań w danym roku. W całej grupie 20 skontrolowanych podmiotów łącznie 5 z nich deklaruje wykonywanie takich zleceń w liczbie ponad 10 rocznie (w tym dwie FA mają takich badań więcej niż 20).

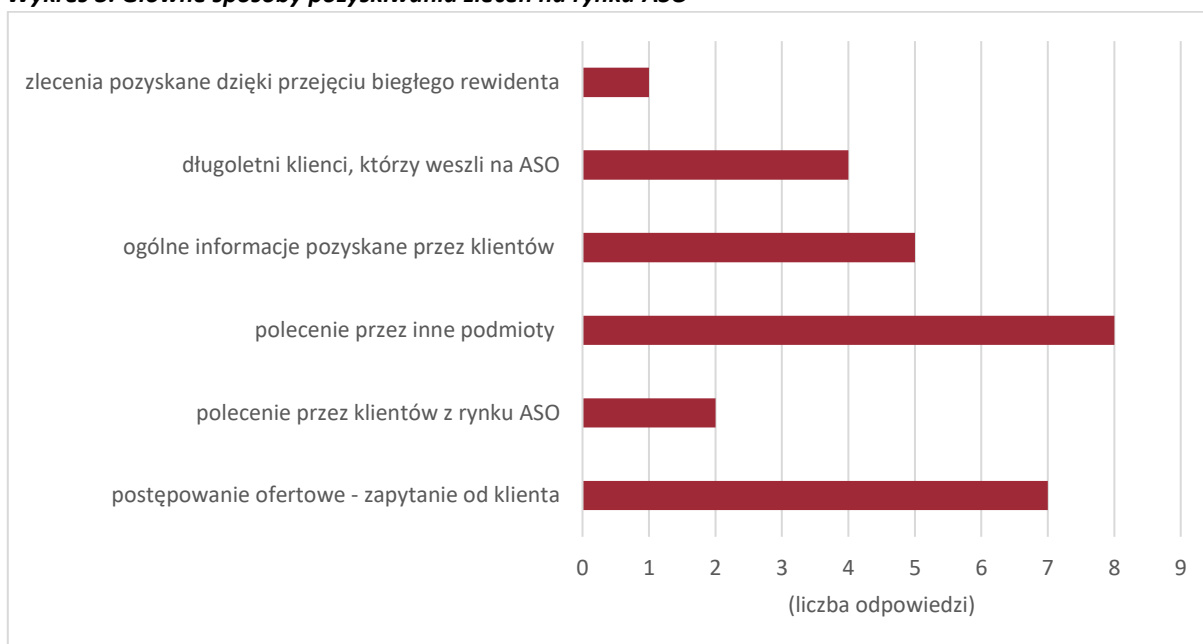
Wykres 2. Roczna liczba badań SF ASO przez kontrolowane FA w ostatnim okresie

Jeśli chodzi o charakter usług świadczonych na rzecz sektora ASO to zdecydowanie dominuje badanie sprawozdań finansowych. FA nie wykonują innych usług na rzecz klientów audytowych. Taki charakter zleceń zadeklarowało aż 13 spośród 20 kontrolowanych podmiotów. Wybrane FA świadczyły też usługi badania danych historycznych.

Głównym sposobem pozyskiwania zleceń badania sprawozdań finansowych dla rynku ASO są nieformalne kanały komunikacji. Firmy audytorskie często podkreślały, że większa aktywność w tym zakresie należy do podmiotów badanych. Nie zidentyfikowano FA, które by prowadziły szczególnie intensywne działania celem pozyskania klientów tego rynku. Istotne kanały pozyskiwania zleceń zostały zaprezentowane na wykresie 3.

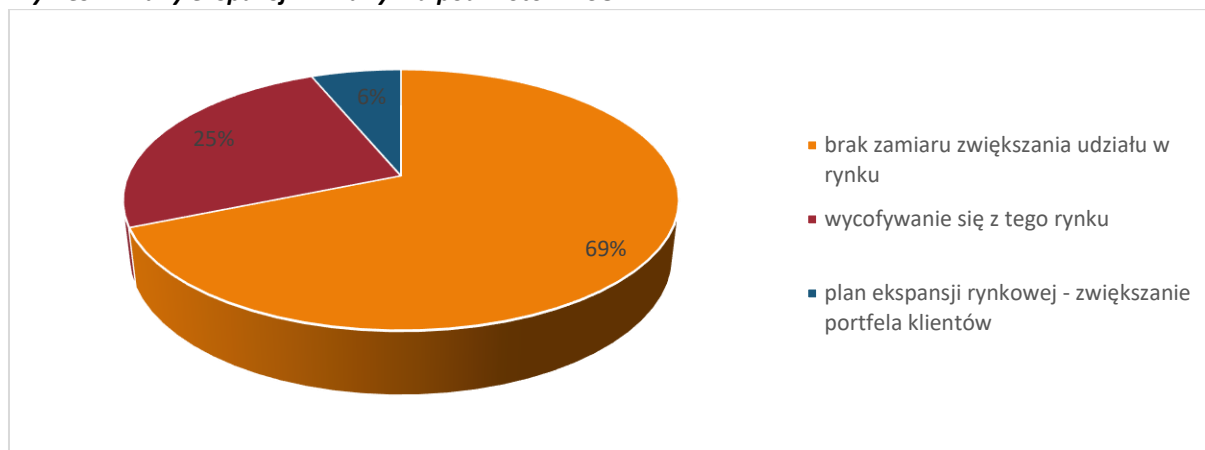
Wykres 3. Główne sposoby pozyskiwania zleceń na rynku ASO

Dwa główne źródła dotyczą ogólnie rozumianych znajomości i polecenia danej FA przez różne podmioty (np. kancelarie prawne zajmujące się IPO, biura rachunkowe prowadzące księgi podmiotów ASO), jak też zapytań ofertowych przesłanych bezpośrednio od klienta. Są jednak również takie firmy audytorskie, które prowadzą wieloletnią współpracę z danym podmiotem i obsługiwały go zanim jeszcze stał się spółką giełdową.

Ciekawe wnioski można wyciągnąć analizując wyniki wywiadów dotyczące przyszłości współpracy z klientami rynku ASO. Zdecydowana większość kontrolowanych FA nie zamierza szerzej angażować się w badania sprawozdań finansowych tych spółek. Taką pozycję zadeklarowało prawie 70% kontrolowanych firm audytorskich. Dodatkowo 25% wyraźnie stwierdziło, że wycofuje się z tego rynku. W zasadzie tylko jeden podmiot potwierdził, że jest zainteresowany szerszą ekspansją. Kluczowe dane przedstawiono na wykresie 4.

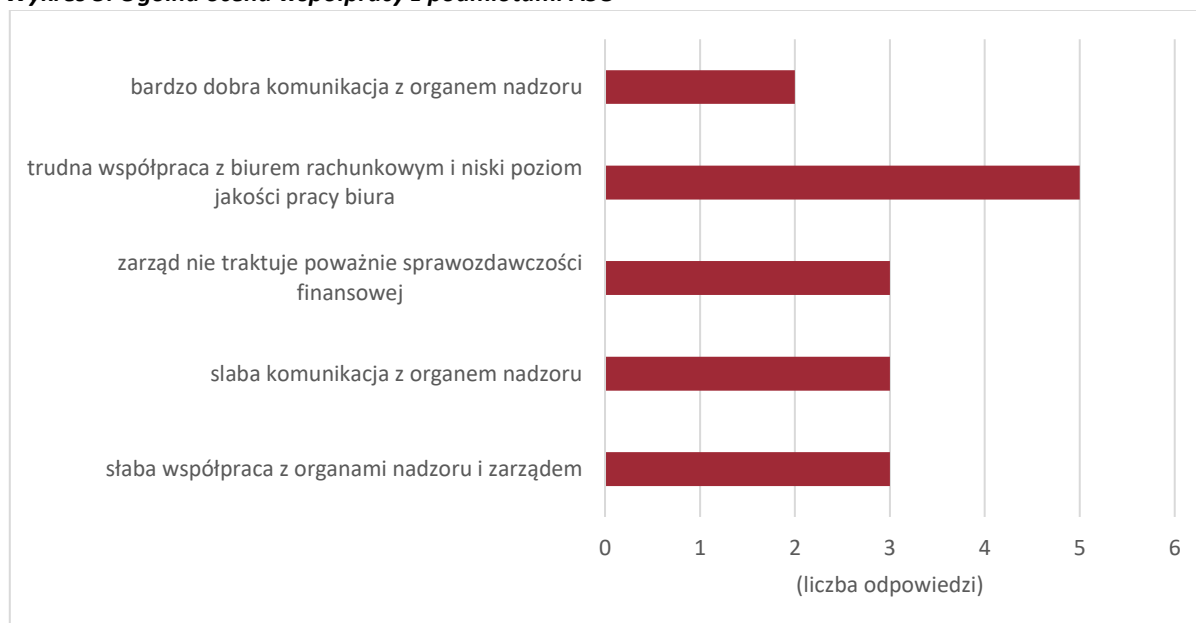
Wykres 4. Plany ekspansji FA na rynku podmiotów ASO

W większości przypadków jako główny powód ograniczania liczby zleceń dotyczących rynku ASO firmy audytorskie wskazywały podwyższone ryzyko badania, większą presję odpowiedzialności niż przy badaniu nieJZP (30%) oraz konieczny większy nakład pracy (również 30%). Inne powody to trudna współpraca z podmiotami rynku ASO oraz restrykcyjne terminy dla sprawozdawczości finansowej.

Kontrolowane FA zostały również poproszone o ogólną ocenę współpracy ze spółkami notowanymi na ASO w porównaniu do podmiotów JZP oraz nieJZP. W tym zakresie charakter odpowiedzi był dość zróżnicowany.

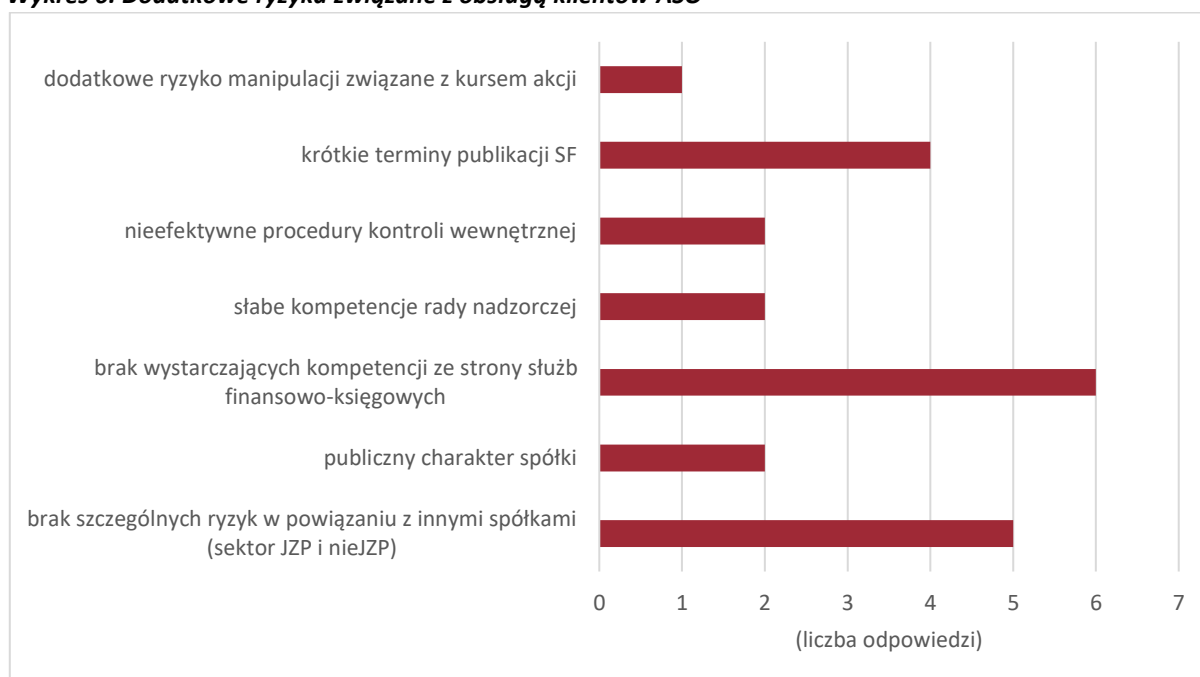
Wykres 5. Ogólna ocena współpracy z podmiotami ASO

Przeważają jednak oceny negatywne. W większości przypadków powtarzała się kwestia związana ze słabą komunikacją z organami nadzoru. Biegli rewidenci podkreślali, że często członkowie rady nadzorczej nie mają wystarczającej wiedzy dotyczącej sprawozdawczości finansowej i nie są zbyt zainteresowani komunikacją z audytorem. Wielokrotnie podkreślany był również fakt, że duża część spółek notowanych na ASO jest w zakresie księgowości obsługiwana przez biura rachunkowe, które niejednokrotnie świadczą usługi niskiej jakości. Powtarzalnym problemem była kwestia zbyt częstego opierania ksiąg rachunkowych na podejściu podatkowym, bez uwzględniania obowiązków wynikających z prawa bilansowego.

Podobne problemy były również wskazywane przez FA przy pytaniu dotyczącym wskazania szczególnych dodatkowych obszarów ryzyk związanych z oceną klientów rynku ASO. Kluczowe sprawy przedstawiono na wykresie 6.

Wykres 6. Dodatkowe ryzyka związane z obsługą klientów ASO

Wykres wyraźnie wskazuje, że widoczny jest problem zbyt niskich kompetencji i słabej jakości pracy służb finansowo-księgowych (w tym również biur rachunkowych). Problemem są również restrykcyjne terminy związane z publikacją danych finansowych. Warto jednak zaznaczyć, że kwestia ta była podnoszona głównie przez FA, które nie mają szerszego doświadczenia we współpracy z podmiotami JZP. Firmy audytorskie prowadzące dłuższą współpracę z podmiotami rynku ASO częściej wskazywały również, że nie identyfikują żadnego specyficznego ryzyka wyłącznie dla tego rynku. Podwyższone ryzyko w wybranych przypadkach jest zdecydowanie częściej powiązane z konkretną branżą, a niekoniecznie z faktem funkcjonowania na rynku ASO.

4.1.2 WYNAGRODZENIE ZA ŚWIADCZONE USŁUGI

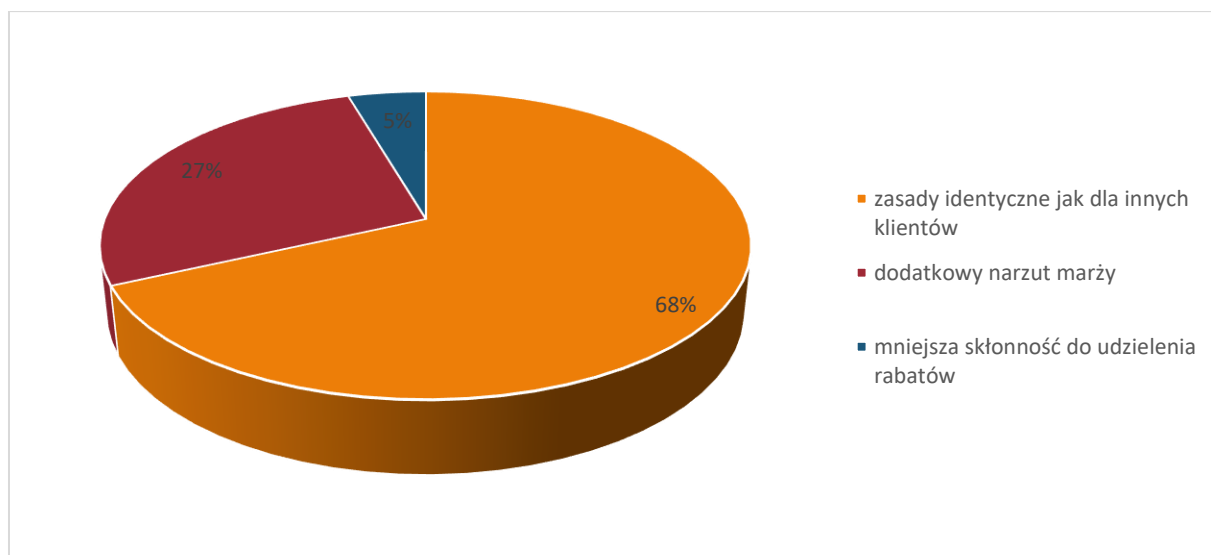
W ramach analizy obszaru związanego z wynagrodzeniami FA za usługi świadczone na rzecz sektora ASO pierwsze pytanie dotyczyło satysfakcji z ustalonego poziomu wynagrodzeń. Spośród kontrolowanych podmiotów 65% wyraźnie stwierdziło, że obecne wynagrodzenie jest poprawnie skalkulowane i jego poziom jest właściwy. Część audytorów zaznaczała nawet, że w ostatnim czasie widać trend wzrostowy wynagrodzeń. Pozostałe 35% FA uważa, że otrzymuje zbyt niskie wynagrodzenie od podmiotów notowanych na ASO w porównaniu do innych obsługiwanych spółek i zakresu wykonywanej pracy.

Biorąc pod uwagę potencjalne problemy wskazywane przy kalkulacji tego wynagrodzenia zdecydowana część jednostek (65%) stwierdziła, że nie ma większych komplikacji przy szacowaniu jego poziomu. Pozostałe FA w dużym stopniu podkreślały, że proponowana przez nich cena jest często jednak dla klientów zbyt wysoka, a w przetargach są wybierane najtańsze zlecenia. Taką opinię przedstawiło łącznie 25% podmiotów. Poza tym podkreślono również, że zdecydowanie łatwiej jest wynegocjować wyższy poziom wynagrodzenia u nowego klienta, niż podnieść cenę na starszych zleceniach. Nie ma też silnie odczuwanej presji ze strony zarządów nowych klientów na obniżenie

wynagrodzenia, raczej czasami występuje niezrozumienie co do zakresu prac audytora i wynikające z tego nieporozumienia w kontekście ustalonej ceny za badanie sprawozdania finansowego.

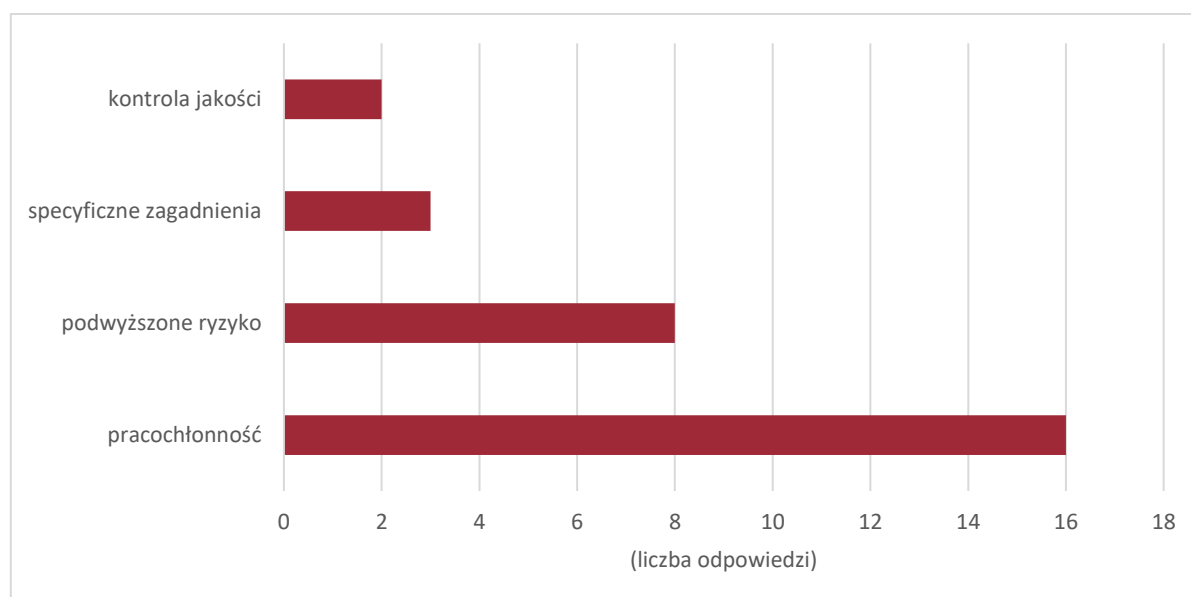
Kolejna część wywiadu dotyczyła już konkretnych aspektów związanych z szacowaniem wynagrodzenia w poszczególnych FA. Analizując wyniki dotyczące sposobu ustalania ceny należy podkreślić, że większość audytorów wyraźnie wskazała na brak szczególnych zasad w kontekście szacowania wynagrodzeń dla innych klientów. Szczegóły przedstawia wykres 7.

Wykres 7. Sposób szacowania wynagrodzenia dla rynku ASO

Spśród badanych FA aż 68% z nich stwierdziło, że nie stosuje żadnych specjalnych zasad ustalania ceny dla podmiotów notowanych na rynku ASO. Z kolei 27% wskazało na przyjmowanie dodatkowego narzutu marży za usługi realizowane dla tego segmentu, a pozostała część jest po prostu mniej skłonna do udzielania jakichkolwiek rabatów.

Wykres 8. Główne czynniki uwzględniane przy szacunku ceny

Stosownie do przepisów prawa głównym czynnikiem branym pod uwagę przy szacowaniu wynagrodzenia jest pracochłonność zlecenia oraz identyfikowane przez FA podwyższone ryzyko

związane z obsługą klientów rynku ASO. Zdecydowanie mniejsze znaczenie mają specyficzne zagadnienia powiązane z tymi spółkami. Część podmiotów wskazywała również na dodatkowe koszty związane z kontrolą jakości, która w tym przypadku jest obowiązkowa, a nie występuje przy realizacji zleceń na rzecz nieJZP.

Zdecydowana większość FA potwierdziła, że nie ma szczególnych zasad ustalania ceny za usługi na rzecz podmiotów rynku ASO ujętych w swoim SWKJ. Wynika to głównie z faktu, że sposób szacowania wynagrodzenia jest identyczny jak dla innych jednostek. Jednocześnie część z nich zadeklarowała weryfikację tych zasad.

Ostatnie pytanie tej części wywiadu dotyczyło stwierdzonych przez FA przypadków niedoszacowania wynagrodzenia z tytułu usług świadczonych na rzecz rynku ASO. Prawie połowa kontrolowanych podmiotów stwierdziła, że nie zidentyfikowała takiej sytuacji w ostatnim okresie. Około 30% FA przyznało, iż miało takie problemy, ale nie udało się im podwyższyć wynagrodzenia, głównie ze względu na brak stosownych zapisów umownych. Powyższe podmioty planują zmianę wzorca umowy i wprowadzenie takich regulacji. W takiej sytuacji FA głównie podwyższyły cenę za badanie w kolejnych latach obrotowych. W pozostałych 20% przypadków pierwotne niedoszacowanie ceny również wystąpiło, ale audytor ostatecznie otrzymał podwyższone wynagrodzenie za usługę.

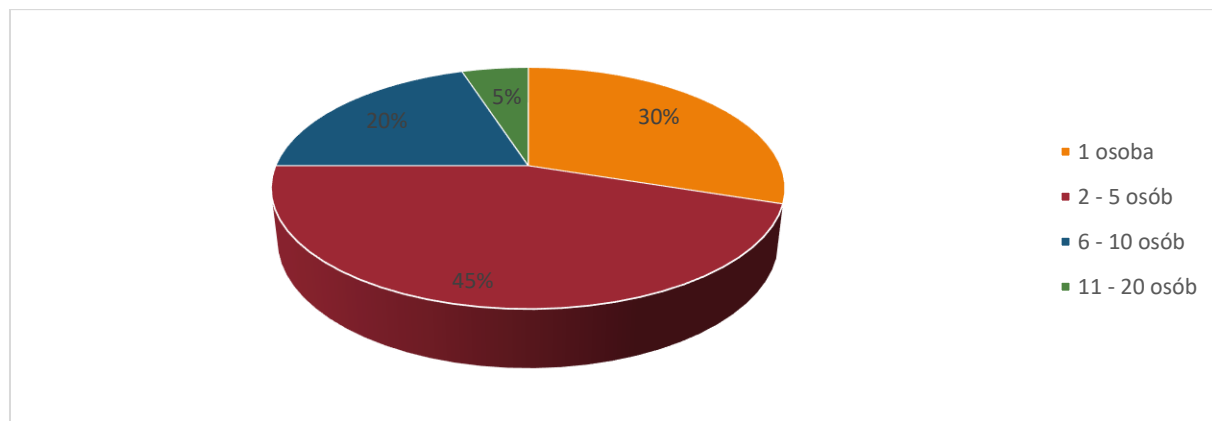
4.1.3 ZASOBY OSOBOWE, RZECZOWE I FINANSOWE

Kolejnym aspektem analizowanym w ramach kontroli tematycznych były zasoby firm audytorskich wykorzystywane do realizacji zleceń powiązanych z rynkiem ASO, w tym szczególnie kadra doświadczonych biegłych rewidentów oraz asystentów. Biorąc pod uwagę ogólną ocenę, wszystkie podmioty wskazały, że generalnie dobrze oceniają swoje przygotowanie do badania SF jednostek notowanych na ASO. Wyraźnie podkreślono jednak konieczność stałego podwyższania kwalifikacji zawodowych.

W zdecydowanej większości firm audytorskich zlecenia te nie są realizowane wyłącznie przez pojedyncze osoby pełniące funkcje KBR, ale przy pomocy mniej lub bardziej rozbudowanych zespołów audytowych. Nawet w przypadku małych kancelarii obsługujących rynek ASO w badaniach zawsze uczestniczyła co najmniej jedna osoba pełniąca funkcję pomocniczą.

Podczas wywiadu należało również podać konkretną ilość biegłych rewidentów, którzy w imieniu FA wykonują zlecenia na rzecz jednostek ASO oraz charakter tej współpracy. Szczegółowe dane z tego zakresu zostały przedstawione na wykresie 9.

Wykres 9. Liczba biegłych rewidentów obsługujących rynek ASO w imieniu FA

Dane wskazują, że w większości przypadków firmy audytorskie dysponują od 2 do 5 osobami, które w ich imieniu pełnią rolę KBR przy badaniu sprawozdań finansowych dla spółek ASO (45%). Drugą najliczniejszą grupę stanowią biegli rewidentzi wykonujący zawód w formie jednoosobowej działalności gospodarczej posiadający w swoim pakiecie również zlecenia związane z rynkiem ASO. Stanowią oni 30% analizowanej grupy FA. W 20% zespoły składają się z 6 – 10 osób. Tylko jeden podmiot zadeklarował, że posiada kilkunastu KBR obsługujących rynek ASO.

Jeżeli zaś chodzi o charakter współpracy, trudno wskazać jedną dominującą formę prawną. W niektórych przypadkach rolę KBR pełnią po prostu właściciele małych kancelarii audytorskich, w innych biegli prowadzący badania SF dla podmiotów notowanych na ASO zatrudniani są na umowę o pracę lub umowę cywilnoprawną. Żadna z form nie jest tutaj szczególnie dominująca.

Ciekawe wnioski można wysnuć analizując wyniki związane z doświadczeniem zawodowym biegłych rewidentów obsługujących rynek ASO. W tym zakresie widoczny jest wyraźny udział osób z dość długą praktyką. Prawie 60% stanowią KBR z doświadczeniem audytorskim przekraczającym 10 lat, kolejna grupa posiada praktykę zawodową w granicach 6 -10 lat (32%). Resztę stanowią KBR z doświadczeniem nieprzekraczającym 5 lat (wystąpiły dwa takie przypadki).

Kolejne pytanie dotyczyło podobnej oceny w kontekście osób pełniących rolę asystentów przy badaniu SF dla spółek ASO. Jednak w tym obszarze wskazania firm audytorskich były mało precyzyjne. W większych podmiotach z reguły występują stałe zespoły audytorskie obsługujące ten rynek i specjalizujące się w audycie konkretnych branż. Większość FA wyraźnie podkreślała również problem z młodymi kadrami, zarówno z punktu widzenia przygotowania merytorycznego, podejścia do realizacji obowiązków zawodowych, jak też stabilności zatrudnienia. Dużo podmiotów wskazywało na zbyt wysoką rotację asystentów.

Jeżeli chodzi o system wynagrodzeń stosowany dla członków zespołów audytowych badających sprawozdania spółek notowanych na ASO, warto wspomnieć o braku szczególnych zasad przyjmowanych przez FA w tym zakresie. Oznacza to, że system szacowania wynagrodzenia dla zespołu obsługującego rynek ASO nie zawiera żadnych dodatkowych kryteriów uwzględniających przykładowo podwyższony poziom ryzyka dla tego segmentu, czy bardziej skomplikowany zakres zagadnień merytorycznych.

4.1.4 SYSTEM WEWNĘTRZNEJ KONTROLI JAKOŚCI (SWKJ)

W ramach analizy SWKJ stosowanych w kontrolowanych FA interesująca była kwestia identyfikacji szczególnych zasad odnoszących się do zleceń realizowanych dla spółek notowanych na ASO. Analizie poddano głównie kwestie związane z niezależnością, kontrolą jakości oraz monitoringiem.

Wszystkie FA jednoznacznie stwierdziły, że przy badaniu sprawozdań finansowych dla rynku ASO nie miały żadnych problemów z zachowaniem niezależności. W wybranych przypadkach świadczone były dla klientów audytowych dodatkowe usługi, ale mieściły się one w dozwolonym katalogu. Nie było również naruszeń niezależności w kontekście KBR, pozostałych członków zespołów audytowych oraz kontrolerów jakości.

Kolejne pytanie odnosiło się do przyjętych w FA zasad rotacji KBR przy zleceniach dotyczących rynku ASO. Należy wspomnieć, że ścisłe przepisy dotyczące zmiany biegłych rewidentów są przyjęte dla JZP. W pozostałych przypadkach FA powinna wprowadzić samodzielnie mechanizmy zapobiegające zbyt dużej zażyłości między dwiema stronami. W kontekście spółek ASO zdecydowana większość kontrolowanych podmiotów nie ma wprowadzonych żadnych zasad rotacji, w tym również w sposób formalny do swojego SWKJ. Około 65% firm audytorskich zadeklarowało brak szczególnych zasad rotacji, 35% posiada takie reguły, chociaż niekoniecznie zostały one jakoś sformalizowane. Kilka

podmiotów wyraźnie stwierdziło, że planuje wprowadzić zmiany w tym zakresie i ująć stosowne zapisy w SWKJ. Niektóre zwracały również uwagę na brak konieczności wprowadzania szczególnych zasad rotacji ze względu na bardzo krótki okres współpracy ze spółkami ASO.

Analizując długość okresu realizacji zlecenia dla spółek ASO przez tego samego KBR w ramach danej FA, należy podkreślić rzeczywiście niedługie okresy tej współpracy. W większości przypadków ten okres nie przekroczył 5 lat. Nie powstało więc zbyt wysokie ryzyko zażyłości między biegłym rewidentem a zleceniodawcą. W prawie 26% okres ten wyniósł do 10 lat, ale w żadnym przypadku nie przekroczył tego poziomu.

Bardzo ciekawe wnioski można wysnuć przy analizie zasad przeprowadzania kontroli jakości w przypadku zleceń badania sprawozdań finansowych dla rynku ASO. Duża ilość kontrolowanych podmiotów nie przestrzega zasady obowiązku wykonania kontroli jakości dla tych zleceń. Powyższa nieprawidłowość znalazła również potwierdzenie we wnioskach z kontroli poszczególnych dokumentacji badania sprawozdań finansowych. Przy odpowiedzi na pytanie, czy każde zlecenie dotyczące badania SF spółek rynku ASO zostało objęte wewnętrzną weryfikacją, aż 35% firm przyznało, że nie dopełniło tego obowiązku.

Kolejna kwestia dotyczyła kryteriów doboru kontrolerów jakości, głównie z punktu widzenia ich doświadczenia zawodowego w badaniu sprawozdań finansowych dla spółek rynku ASO. W zdecydowanej większości przypadków FA potwierdziły, że weryfikację przeprowadzają osoby mające stosowną wiedzę i praktykę. Jednak część z nich opiera się na wzajemnej kontroli jakości poszczególnych zleceń, co jest szczególnie problematyczne dla mniejszych kancelarii. W takim przypadku trudno zapewnić całkowity obiektywizm wewnętrznego weryfikatora. Zdarzały się sytuacje, że kontrola jakości była wykonywana wzajemnie przez dwóch KBR badających sprawozdania finansowe spółek rynku ASO. W jednym przypadku kontrolowana firma stwierdziła nawet, że mają jednego KBR realizującego zlecenia dla rynku ASO, który sam przeprowadza sobie również kontrolę jakości.

Wyniki wewnętrznej weryfikacji w większości przypadków są pozytywne i kontrolerzy jakości nie identyfikują żadnych nieprawidłowości. Jeżeli jednak istnieją jakieś uchybienia bardzo często są one dyskutowane i korygowane, tym samym nie znajdują odzwierciedlenia w oficjalnych raportach przygotowywanych przez kontrolerów jakości. Kontrolowane FA nie zauważyły również, aby w przypadku zleceń realizowanych dla rynku ASO skala nieprawidłowości była istotnie większa niż w przypadku badania SF innych podmiotów.

W zasadzie wszystkie firmy audytorskie potwierdziły, że nie mają ustalonych żadnych szczególnych zasad dotyczących przeprowadzania kontroli jakości dla spółek sektora ASO. W większości przypadków jedynym odniesieniem do tego rynku jest tylko wzmianka, że w jego kontekście weryfikacja wewnętrzna jest obowiązkowa.

FA nie mają również szczególnych uregulowań w zakresie dokonywania inspekcji dokumentacji badania sprawozdań finansowych spółek ASO (w ramach monitoringu). W zasadzie tylko jeden podmiot wyraźnie zadeklarował, że taka inspekcja jest wykonywana w przypadku badania SF danej spółki notowanej na rynku ASO po raz pierwszy. W pozostałych przypadkach prawdopodobieństwo wykonania inspekcji dokumentacji dotyczącej tych podmiotów jest takie samo jak dla innych badanych jednostek. Z kolei około 25% FA stwierdziło, że w ramach monitoringu w ogóle nie przeprowadza inspekcji dokumentacji dotyczącej ASO, gdyż przedmiotowe zlecenia są objęte obowiązkową kontrolą jakości. Podmioty przyznały również, że nie mają formalnie w swoim SWKJ wdrożonych specjalnych zasad inspekcji w kontekście badania sprawozdań finansowych spółek notowanych na ASO.

Ostatnie pytanie tej części wywiadu dotyczyło zakresu i tematyki oferowanych szkoleń, które byłyby szczególnie przydatne dla realizacji zleceń na rzecz spółek rynku ASO. W większości przypadków FA wyraźnie wskazywały na szczególne znaczenie szkoleń dotyczących zasad wyceny i weryfikacji szacunków.

4.1.5 SPRAWY MERYTORYCZNE ZWIĄZANE Z REALIZACJĄ ZLECEŃ

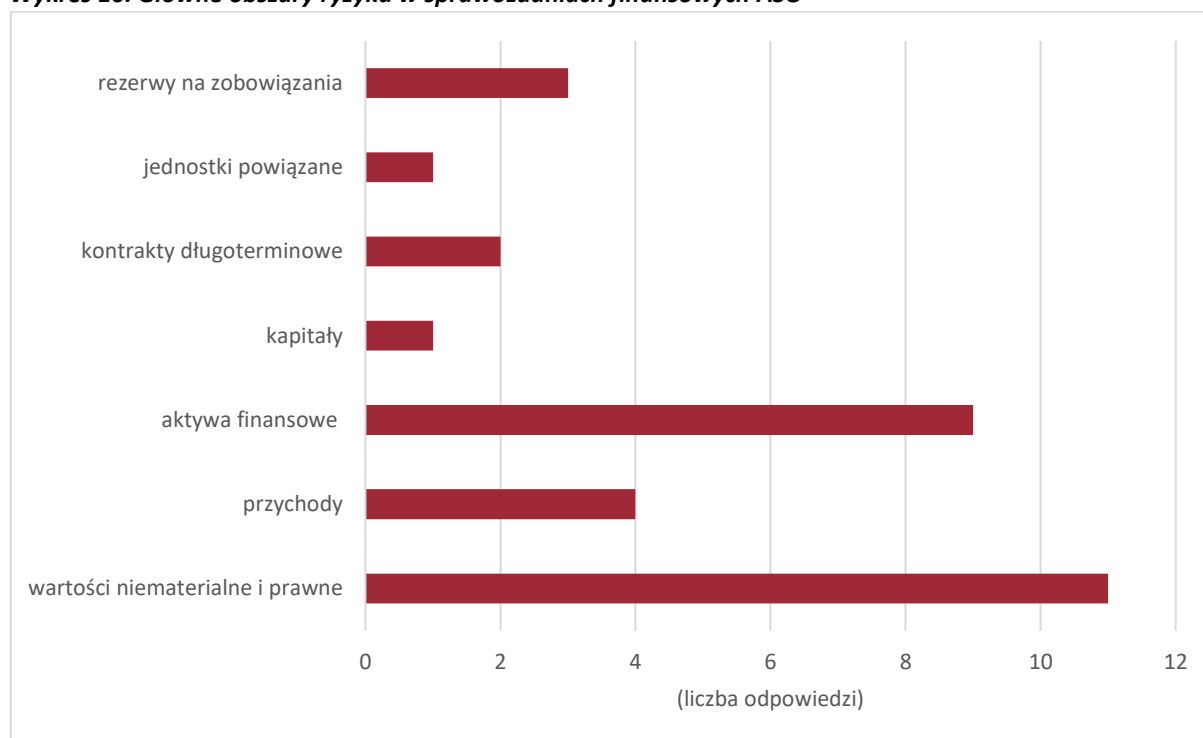
Ostatnia część wywiadu dotyczyła kwestii merytorycznych związanych z badaniem sprawozdań finansowych dla spółek sektora ASO. W dużej mierze odnosiła się ona do specyficznych obszarów ryzyk identyfikowanych przez FA oraz stosowanych procedur weryfikacyjnych.

Pierwsze pytania obejmowały ogólną ocenę poziomu sprawozdawczości finansowej podmiotów notowanych na ASO. Połowa kontrolowanych firm wskazała, że jakość tych SF jest przeciętna. Z kolei około 33% wyraźnie potwierdziło ich niski poziom merytoryczny. Tylko 17% FA stwierdziło wysoki poziom sprawozdawczości. Warto wskazać, że kilka podmiotów zaznaczyło znaczną poprawę jakości sprawozdań finansowych rynku ASO w dłuższej perspektywie czasu. Najgorzej oceniane są te przypadki, gdzie księgowość spółki prowadzona jest przez biura rachunkowe nie mające doświadczenia w raportowaniu dla spółek giełdowych. Stosunkowo często zgłaszanym problemem jest zbyt wąski zakres ujawnień i ważnych opisów słownych, szczególnie w informacji dodatkowej.

Spośród kontrolowanych FA badających również sprawozdania finansowe spółek notowanych na rynku głównym GPW, ponad 60% potwierdziła niższy poziom jakości sprawozdawczości podmiotów ASO w kontekście JZP.

Firmy audytorskie miały również wskazać główne obszary ryzyka, które identyfikują podczas badania sprawozdań finansowych spółek ASO. Wyniki z tego zakresu przedstawia wykres 10.

Wykres 10. Główne obszary ryzyka w sprawozdaniach finansowych ASO

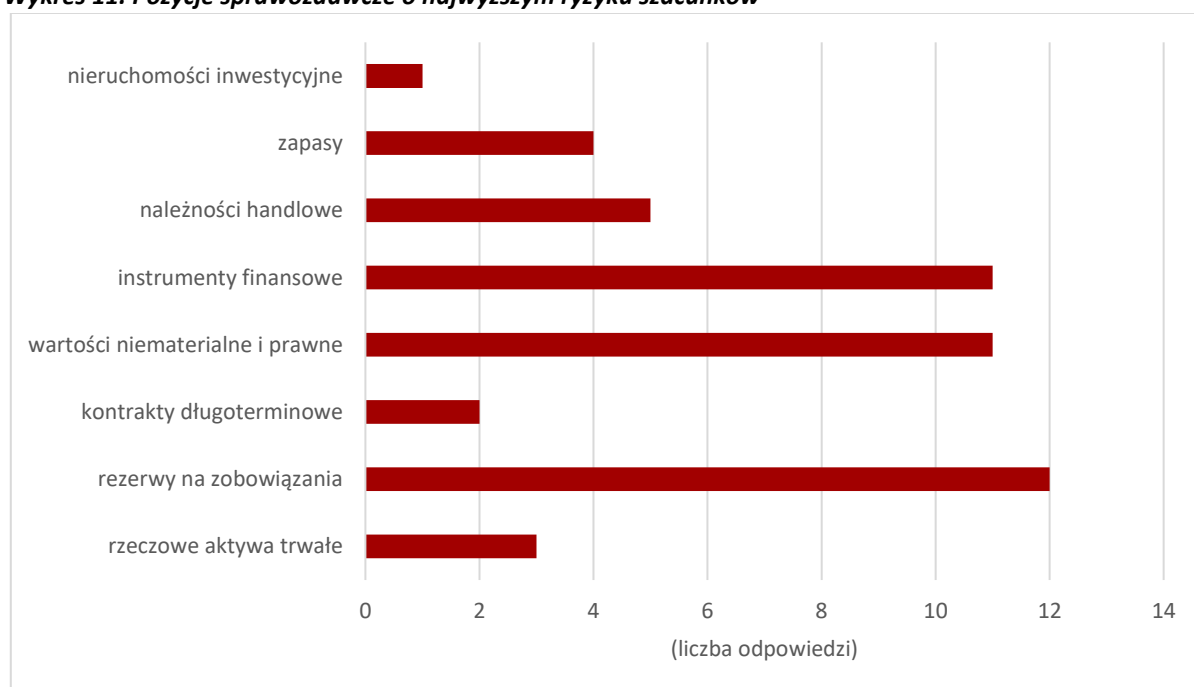

Audytorzy wyraźnie wskazali, że najbardziej problematyczne są wartości niematerialne i prawne, szczególnie w odniesieniu do prowadzonych przez spółki prac badawczo-rozwojowych oraz wartości firmy. Podkreślano, że w tym kontekście chodzi głównie o możliwość faktycznego aktywowania

i prawidłowość kwalifikacji, jak również problemy związane z wyceną (w tym testy na utratę wartości). Drugą najbardziej ryzykowną pozycją bilansową są aktywa finansowe i powiązana z nimi wycena. W zakresie ogólnych dodatkowych ryzyk wynikających ze specyfiki rynku ASO audytorzy podkreślali również kwestie zagrożenia kontynuowania działalności, ryzyko większej ingerencji w działalność podmiotu celem wpływu na cenę akcji oraz świadome utrzymywanie spółki na rynku ASO wyłącznie w celu szybkiej sprzedaży bez żadnych konkretnych planów prowadzenia rzeczywistej działalności operacyjnej.

Jednym z większych obszarów ryzyka w sprawozdawczości finansowej są szacunki. Kontrolowane FA miały zatem wyraźnie wskazać zakres pozycji bilansowych, dla których to ryzyko jest najwyższe w przypadku spółek ASO. Zaprezentowane na wykresie 11 wyniki potwierdzają wstępne spostrzeżenia zawarte w części ogólnej wywiadu i przedstawiają trzy problematyczne pozycje: rezerwy na zobowiązania, wartości niematerialne i prawne oraz instrumenty finansowe. Jeżeli chodzi o tworzenie rezerw, to biegli rewidenci często podkreślali zwykły brak świadomości obowiązku ich tworzenia, szczególnie w przypadku prowadzenia księgowości przez biuro rachunkowe. Z kolei w kontekście wartości niematerialnych i prawnych niepewność szacunków dotyczyła bardzo szerokiego zbioru praw majątkowych: licencji, know-how oraz prac badawczo-rozwojowych. Do najbardziej problematycznych instrumentów finansowych zaliczano zaś udziały i akcje oraz udzielane pożyczki. Kontrolowane FA wskazywały również, że stosunkowo rzadko wyceny poszczególnych aktywów odnoszące się do ich wartości szacunkowych są przygotowywane przez zewnętrznych ekspertów. W zdecydowanej większości są one opracowywane w ramach spółki, której sprawozdanie finansowe jest badane.

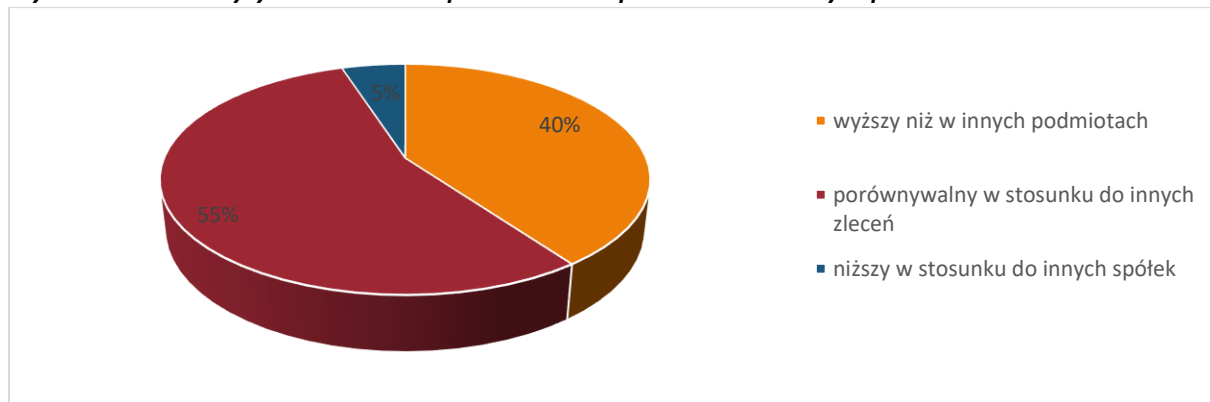
Wykres 11. Pozycje sprawozdawcze o najwyższym ryzyku szacunków

Około 70% kontrolowanych podmiotów przyznało, że w toku wykonywania zleceń na rzecz spółek rynku ASO spotkało się z problemem dotyczącym szacunków wartości niematerialnych i prawnych. W wybranych przypadkach dokonywane były duże korekty wynikające z konieczności utworzenia odpisu z tytułu utraty wartości (połowa sumy bilansowej). Audytorzy mieli też problem z weryfikacją wyceny know-how. Badane spółki czasami nie zgadzały się na wprowadzenie korekt do sprawozdania finansowego i były wówczas wydawane opinie z zastrzeżeniami.

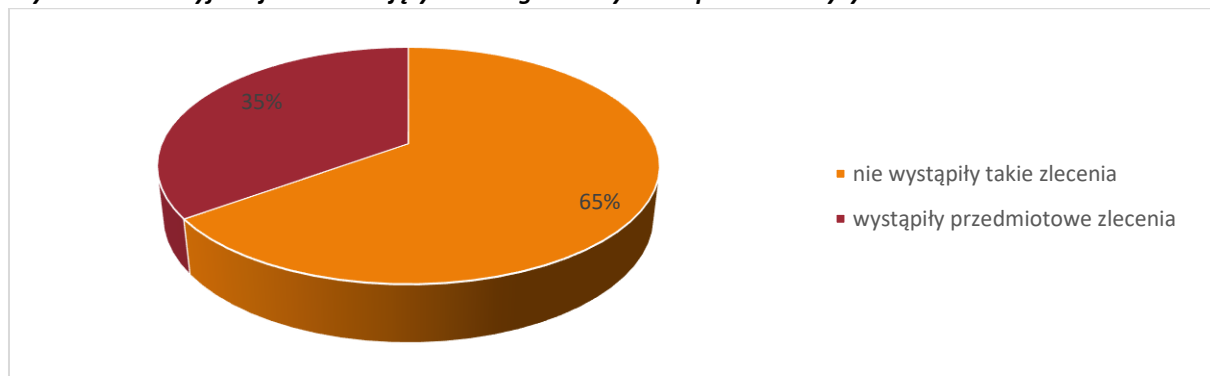
Oddzielna część pytań dotyczyła identyfikacji ryzyka oszustwa. W większości przypadków kontrolowane podmioty stwierdziły, że poziom tego ryzyka przy badaniu sprawozdań finansowych dla rynku ASO wcale nie jest wyższy niż dla innych spółek (55%). Z kolei 40% wyraźnie wskazało na jego znaczne podwyższenie, ale bez przedstawienia konkretnych argumentów.

Wykres 12. Poziom ryzyka oszustwa w spółkach ASO w porównaniu do innych podmiotów

Około 65% firm audytorskich potwierdziło, że w swojej dotychczasowej współpracy z podmiotami notowanymi na rynku ASO nie stwierdziło przypadków szczególnie wysokiego ryzyka oszustwa. Pozostałe FA wskazały na wybrane zlecenia, gdzie takie ryzyko zidentyfikowały. Dotyczyło ono przede wszystkim wyceny udziałów w spółkach zależnych, szacunków dla prac badawczo-rozwojowych, podwyższenia kapitału w drodze wniesienia aportu oraz transakcji związanych z kryptowalutami.

Wykres 13. Identyfikacja zleceń objętych szczególnie wysokim poziomem ryzyka oszustwa

Jednocześnie żadna z kontrolowanych firm audytorskich nie stwierdziła ostatecznie przy wykonywaniu tych zleceń faktycznego wystąpienia oszustwa. Nie było zatem konieczności zgłaszania jakichkolwiek informacji z tego zakresu do stosownych organów.

Ocenie podlegała również kontrola wewnętrzna funkcjonująca w spółkach notowanych na ASO. Zdecydowana większość audytorów wyraźnie wskazywała, że nie ma ona sformalizowanego charakteru (71%). Tylko 29% kontrolowanych FA potwierdziło identyfikację rzeczywistych procedur kontrolnych. W sposób oczywisty wpływa to również na możliwość przeprowadzania testów kontroli w ramach planowania badania. Tylko w sześciu przypadkach firmy audytorskie potwierdziły wykonywanie takich testów i dotyczyły one głównie przychodów ze sprzedaży. Podkreślano również, że testy kontroli są w zasadzie możliwe tylko w przypadku dużych spółek ASO (które mają wdrożone certyfikaty ISO).

Kolejne pytanie odnosiło się do identyfikacji czynników ryzyka nieodłącznego. W szczególności chodziło o wyodrębnienie potencjalnych obszarów tego ryzyka, które mogą być wspólne dla wszystkich

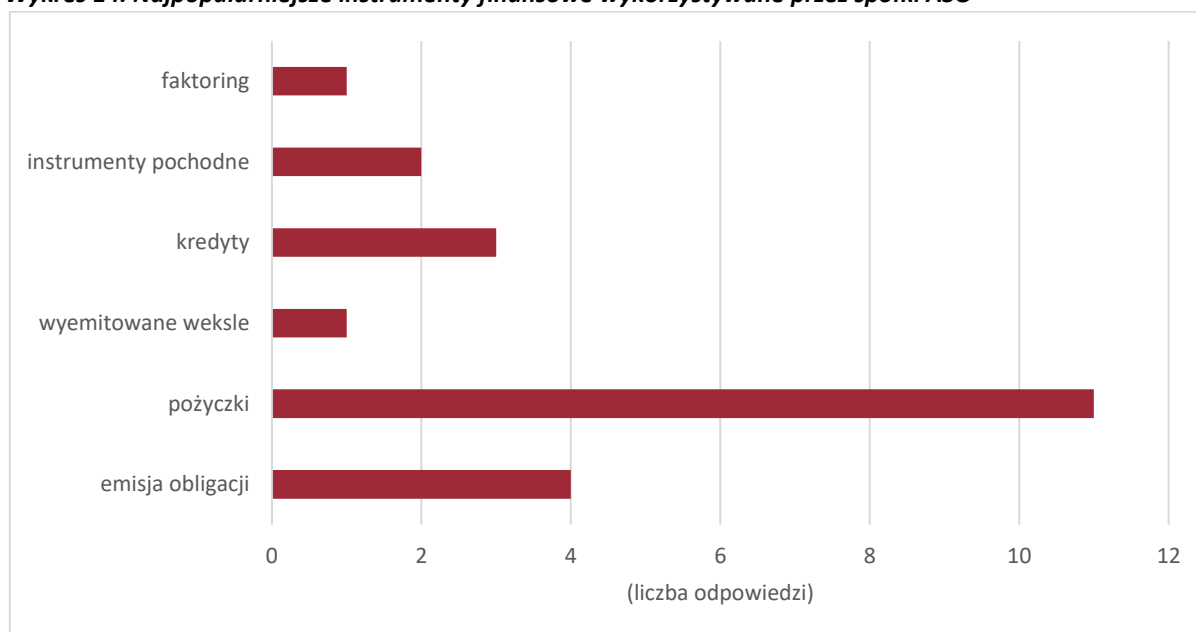
podmiotów rynku ASO. Ponad połowa audytorów wyraźnie potwierdziła, że nie można wskazać takich czynników. Każda spółka jest analizowana raczej w kontekście danej branży i te elementy mają główny wpływ na oszacowany poziom ryzyka nieodłącznego.

Podobne wnioski można wyciągnąć z analizy odpowiedzi dotyczących metod szacowania poziomu istotności ogólnej, głównie w kontekście wzorców przyjmowanych za podstawę takiego szacunku oraz wysokości odsetków. Firmy audytorskie w tym zakresie również podkreślały, że nie da się zastosować wspólnego podejścia dla wszystkich spółek notowanych na ASO. Każdy podmiot może mieć jednak nieco inną główną grupę odbiorców sprawozdania finansowego, co wpływa na zastosowanie różnych wzorców. Do najpopularniejszych danych finansowych przyjmowanych jako podstawa do szacowania istotności ogólnej należą przychody, zysk brutto i suma bilansowa, przy czym nie da się wskazać wzorca, który był stosowany szczególnie często. Jedna FA podkreśliła, że w przypadku startupów za podstawę przyjmuje zawsze aktywa netto. Kilka z nich przyjęło również dla badania sprawozdań spółek ASO zasadę celowego obniżenia wysokości odsetka przy wyliczaniu istotności ogólnej.

Kolejnym aspektem była skala korzystania z zewnętrznych źródeł finansowania działalności oraz ocena stopnia zadłużenia spółek notowanych na ASO. Prawie 60% firm audytorskich przyznało, że spotkało się z dość wysokim poziomem zobowiązań w bilansie tych podmiotów. W kilku przypadkach podkreślono, że spółki miały nawet ujemne kapitały własne.

Biorąc pod uwagę popularność stosowanych instrumentów finansowych należy wskazać, że szczególnie ważne są pożyczki. Kolejne istotne instrumenty finansowe odnoszą się do emisji obligacji oraz zaciąganych kredytów. Około 35% audytorów wyraźnie stwierdziło jednak, że badane przez nich spółki ASO w ogóle nie korzystają z żadnych instrumentów finansowych. Kilku z nich przyznało również, że nie nawiązuje współpracy z daną spółką, jeśli w sprawozdaniu finansowym widoczne są rozbudowane i skomplikowane instrumenty finansowe.

Wykres 14. Najpopularniejsze instrumenty finansowe wykorzystywane przez spółki ASO

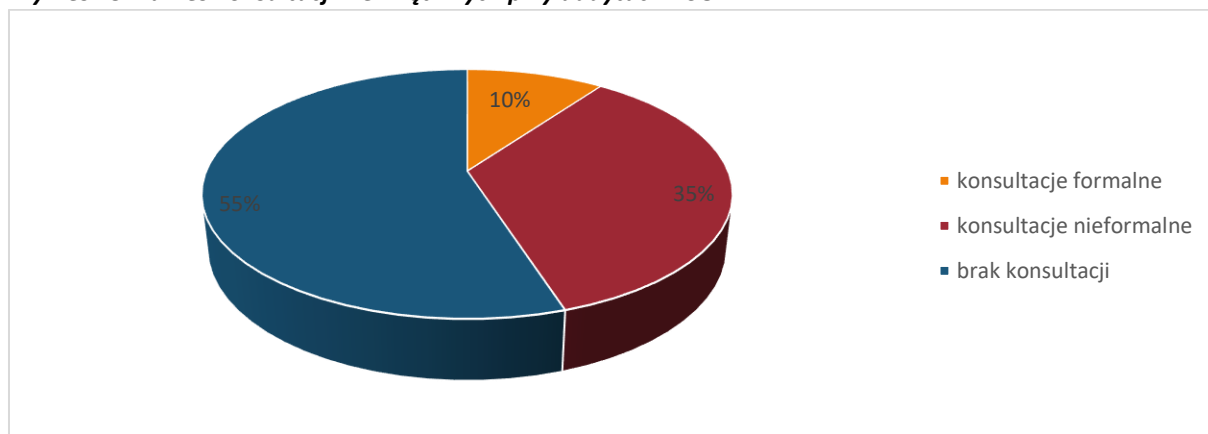

W ramach kontroli weryfikowano też zakres korzystania przez FA z usług zewnętrznych ekspertów oraz konsultacji podczas badania sprawozdań finansowych sektora ASO. Zdecydowana większość audytorów (75%) nie uznała za konieczne podjęcie współpracy z ekspertem. Pozostała część korzystała głównie z usług prawników przy ocenie prawidłowości umów zawieranych przez spółkę badaną,

rzeczoznawców podczas weryfikacji wyceny instrumentów finansowych oraz dla oceny możliwości kontynuowania działalności przez podmiot badany.

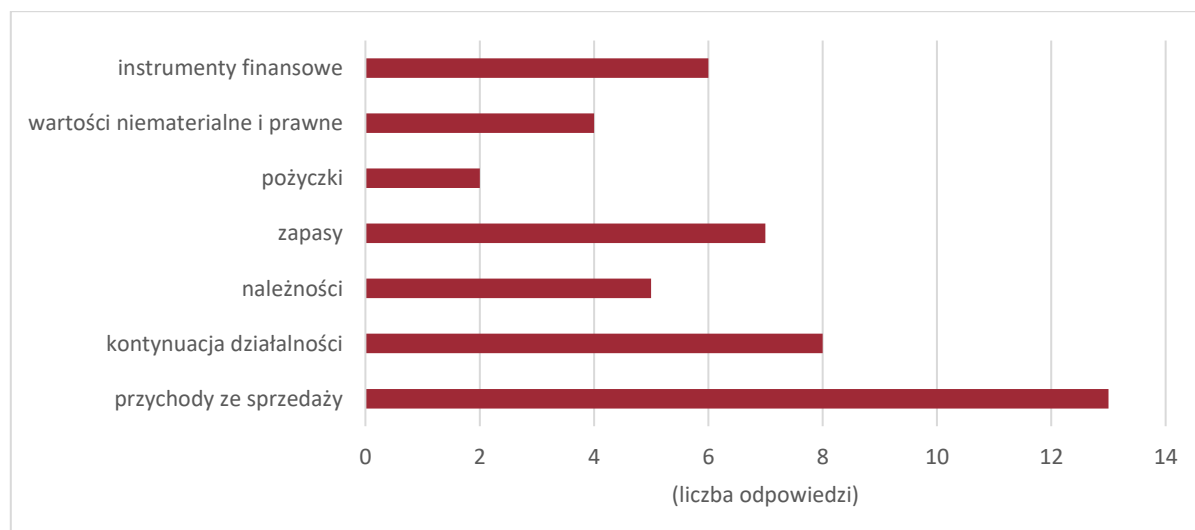
Z kolei w odniesieniu do wewnętrznych konsultacji, w większości przypadków biegli rewidenci również nie uznali za niezbędne przeprowadzenie dyskusji w ramach firmy audytorskiej. Dotyczyło to 55% kontrolowanych podmiotów. Kolejne 35% stanowiły konsultacje nieformalne. Udokumentowane dyskusje w ramach FA odnosiły się tylko do 10% podmiotów.

Wykres 15. Zakres konsultacji wewnętrznych przy audytach ASO

Biorąc pod uwagę efekty audytów spółek notowanych na ASO należy stwierdzić, że 60% kontrolowanych FA potwierdziło zgłaszanie korekt do ksiąg rachunkowych i sprawozdań finansowych tych podmiotów. Tylko w 40% przypadków biegli rewidenci nie zgłaszali żadnych nieprawidłowości. Badane spółki z reguły uwzględniają sugestie audytorów i wprowadzają stosowne korekty. Aczkolwiek większość firm audytorskich wyraźnie podkreśliła również, że w kontekście podmiotów ASO zdarzyło się wydanie sprawozdania z badania zawierającego opinię z zastrzeżeniem. Biegli rewidenci wskazywali też, że przy dłuższym okresie współpracy z danym podmiotem można zauważyć poprawę jakości sprawozdań finansowych sporządzanych w kolejnych latach obrotowych.

Wykres 16. Główne obszary kluczowych spraw badania ujawniane w sprawozdaniach biegłych rewidentów

Kolejne zagadnienie dotyczyło prezentacji kluczowych spraw badania. Należy zaznaczyć, że ich ujawnianie w sprawozdaniu z badania jest również obligatoryjne dla rynku ASO. Około 85% kontrolowanych FA potwierdziło wskazywanie takich spraw. Pozostałe 15% nie zidentyfikowało

podczas audytu obszarów, które należałoby uznać za kluczową sprawę badania. Wykres 16 prezentuje główne aspekty wskazywane jako kluczowe sprawy badania w sprawozdaniach biegłych rewidentów.

Można zauważyć cztery zagadnienia, które szczególnie często są omawiane w sprawozdaniach biegłych rewidentów: przychody ze sprzedaży, ryzyko związane z kontynuacją działalności, zapasy oraz instrumenty finansowe.

Mając na uwadze specyfikę jednostek notowanych na rynku ASO szczególnie interesująca wydaje się być kwestia związana z oceną zagrożenia kontynuowania działalności przez te podmioty w ciągu kolejnego roku obrotowego. Zdecydowana większość audytorów (63%) wyraźnie potwierdziła, że spotkała się z tym problemem podczas badania sprawozdań finansowych dla spółek ASO.

Ostatnie pytanie wywiadu dotyczyło kontaktów z organami nadzoru audytowanych podmiotów. Wszystkie firmy audytorskie zadeklarowały podjęcie współpracy z radą nadzorczą, co jest obowiązkową procedurą. Jednak aż 40% z nich wyraźnie podkreśliło, że ta współpraca jest niekiedy trudna i nie zawsze członkowie organów nadzoru są w ogóle zainteresowani pracami wykonywanymi przez biegłych rewidentów.

4.2 WYNIKI KONTROLI DOKUMENTACJI BADANIA Z AUDYTU SPÓŁEK RYNKU ASO

4.2.1 WPROWADZENIE

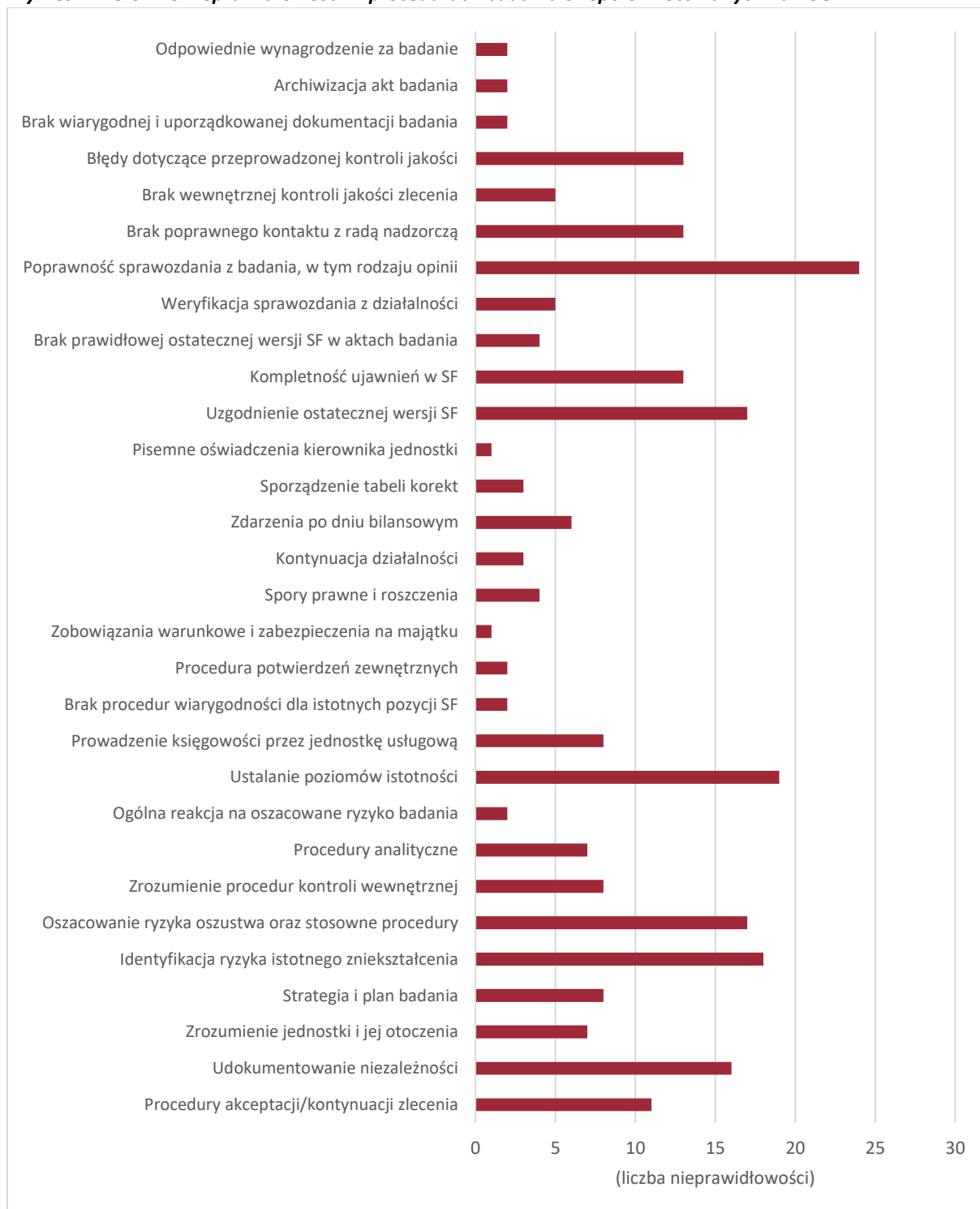
W ramach weryfikacji zleceń dotyczących rynku ASO szczególnej kontroli poddano również dokumentację badania sprawozdań finansowych tych spółek przygotowywane przez biegłych rewidentów. Przedmiotowe dokumentacje zostały poddane ocenie w ramach prowadzonych równolegle kontroli planowych firm audytorskich. W każdym przypadku do kontroli wyznaczono minimum jedno zlecenie powiązane z rynkiem ASO. Zdarzały się jednak sytuacje, gdzie w jednej FA zweryfikowano nawet trzy dokumentacje rewizyjne dotyczące audytów spółek ASO. W wyznaczonych do kontroli tematycznej 20 firmach audytorskich łącznie oceniono 39 zleceń z rynku ASO, w tym również dotyczących skonsolidowanych sprawozdań finansowych. Weryfikacji poddano 30 dokumentacji badania sprawozdań finansowych oraz 9 dotyczących skonsolidowanych sprawozdań finansowych.

Ze względu na dość znaczne różnice merytoryczne istniejące między procedurami stosowanymi przez biegłych rewidentów podczas badania obu rodzajów sprawozdania finansowego dokonano oddzielnej analizy tych zleceń.

4.2.2 WYNIKI KONTROLI DOKUMENTACJI BADANIA SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH

Na wykresie 17 przedstawiono główne obszary powiązane z procesem badania SF oraz stwierdzoną liczbę nieprawidłowości w kontrolowanych dokumentacjach rewizyjnych. Łącznie zidentyfikowano ponad 300 uchybień, czyli na jedną dokumentację badania SF przypadało około 10 nieprawidłowości wskazanych przez kontrolerów PANA. Na podstawie tych danych można wskazać co najmniej kilka kluczowych obszarów o stosunkowo wysokiej liczbie błędów.

Wykres 17. Główne nieprawidłowości w procedurach badania SF spółek notowanych na ASO

Okolo 7% uchybień odnosi się do bardzo istotnej kwestii, czyli poprawności wydawanego sprawozdania z badania. W dużym stopniu dotyczą one prezentacji kluczowych spraw badania, co jest obligatoryjne również w przypadku spółek ASO. W wybranych zleceniach kontrolerzy stwierdzali ogólny brak ujawniania takich spraw w sprawozdaniu biegłego rewidenta (bez wystarczającego uzasadnienia w dokumentacji rewizyjnej) lub też uchybienia w ich udokumentowaniu. Dla kilku zleceń stwierdzono również błędny rodzaj opinii zawarty w sprawozdaniu biegłego rewidenta. Podczas kontroli zidentyfikowano bowiem istotne nieprawidłowości w ostatecznej wersji sprawozdania finansowego, które nie zostały wskazane przez biegłych rewidentów.

Kolejnym aspektem są błędy przy ustalaniu poziomów istotności. Dotyczą one w szczególności przyjmowania za podstawę wyliczeń kilku różnych wzorców, braku uwzględniania perspektywy odbiorców publikowanych danych finansowych, czy też braku wyraźnego uzasadnienia dla przyjętego przez biegłego rewidenta stanowiska przy ustalaniu tych poziomów. Podobna liczba nieprawidłowości odnosi się do procedur w zakresie ustalania ryzyka istotnego zniekształcenia zarówno na poziomie całego sprawozdania finansowego, jak też w obrębie poszczególnych jego obszarów i stwierdzeń. Błędy dotyczą niewystarczającego rozpoznania ważnych czynników związanych z szacowaniem ryzyka nieodłącznego, ustalania poziomów ryzyka kontroli (w tym również przypadki obniżania poziomu tego ryzyka bez przeprowadzenia stosownych testów kontroli), czy też ogólnie wyznaczania ryzyk znaczących. Szczególnym rodzajem ryzyka, które powinno być uwzględnione przy badaniu sprawozdań finansowych jest ryzyko oszustwa. To kolejny obszar dokumentacji rewizyjnych, gdzie kontrole PANA wskazywały na liczne nieprawidłowości. Dotyczyły one zarówno prawidłowego oszacowania poziomu tego ryzyka, jak też zastosowania obligatoryjnych procedur audytowych wskazanych przez standardy.

Stosunkowo często zdarzały się uchybienia w prawidłowym udokumentowaniu warunków niezależności. Dotyczą one nieaktualnej treści oświadczeń w powiązaniu z wymogami ustawowymi, błędnych dat ich podpisywania lub w ogóle ich braku (w szerokim kontekście oświadczeń składanych przez firmy audytorskie, KBR, członków zespołów audytowych lub kontrolerów jakości).

Warto również zwrócić uwagę na liczbę nieprawidłowości dotyczącą weryfikacji ostatecznej wersji sprawozdania finansowego i zakresu obowiązkowych ujawnień. Uchybienia z tego obszaru dotyczą przede wszystkim prawidłowego udokumentowania wykonania czynności sprawdzających dotyczących danych liczbowych i opisów słownych ujętych w sprawozdaniu.

Odnosi się to do wszystkich elementów rocznego raportu finansowego, począwszy od bilansu (brak uzgodnienia pozycji bilansowych do zestawienia obrotów i sald), poprzez rachunek zysków i strat, zestawienie zmian w kapitale własnym, rachunek przepływów pieniężnych i skończywszy na notach uzupełniających do sprawozdania finansowego. Weryfikacja kompletności informacji w nich zawartych w kilku przypadkach również budziła dużo wątpliwości.

Przy okazji należy wspomnieć, że zdarzały się dokumentacje badania, które nie zawierały zarchiwizowanej poprawnej wersji ostatecznego sprawozdania finansowego lub sprawozdania z działalności, co do których biegli rewidenci wyrażali swoje opinie. Główną nieprawidłowością był brak prawidłowych podpisów na tych dokumentach.

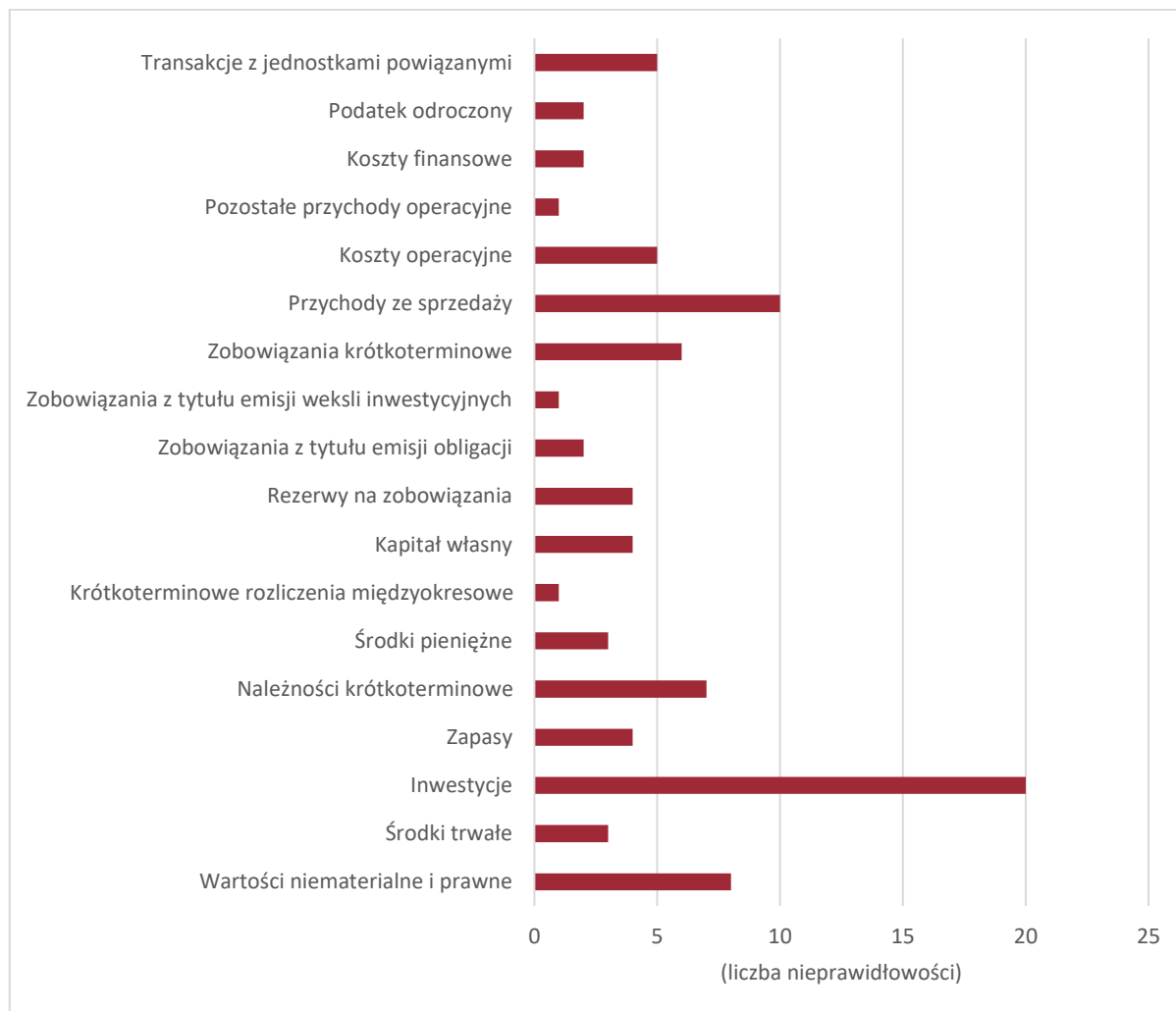
Należy podkreślić fakt, że mimo istniejącego obowiązku, nie wszystkie dokumentacje z badania sprawozdań finansowych spółek ASO były objęte wewnętrzną kontrolą jakości. W kilku przypadkach taka weryfikacja się nie odbyła. Stwierdzono również uchybienia w innych zleceniach, które były objęte kontrolą jakości. Dotyczyły one rzeczywistych procedur zastosowanych przez wewnętrznych weryfikatorów, braku ich skuteczności (choćby w przypadku stwierdzonego wydania błędnego sprawozdania z badania), czy nawet nierozstrzygniętego sporu między KBR a kontrolerem jakości.

Nieco inaczej wyglądają również wyniki kontroli rzeczywistego zakresu kontaktów biegłych rewidentów z członkami organów nadzoru. Podczas wywiadu praktycznie wszystkie firmy audytorskie deklarowały pełne wywiązywanie się z tego obowiązku. Analiza dokumentacji badania wskazała jednak wyraźnie, że w kilkunastu przypadkach takiego kontaktu w ogóle nie było lub był on zdecydowanie niewystarczający, bądź błędnie udokumentowany.

Mając na uwadze poszczególne obszary sprawozdania finansowego warto zaznaczyć, że najwięcej nieprawidłowości stwierdzono przy weryfikacji inwestycji finansowych. W większości przypadków odnosiły się one do udziałów i akcji posiadanych przez spółki badane w innych podmiotach. Stanowiły

one 65% przypadków uchybień dotyczących tej pozycji bilansowej i odnosiły się głównie do problemów związanych z wyceną (w tym również weryfikacji operatów szacunkowych przygotowanych przez ekspertów zewnętrznych zatrudnianych przez badane jednostki). Kolejną istotną grupą aktywów finansowych były udzielane pożyczki, przy których również powtarzały się aspekty związane z prawidłowością ich wyceny bilansowej. Pozostałe nieprawidłowości odnosiły się do prezentacji obligacji oraz kryptowalut.

Wykres 18. Nieprawidłowości przy weryfikacji głównych obszarów SF spółek notowanych na ASO

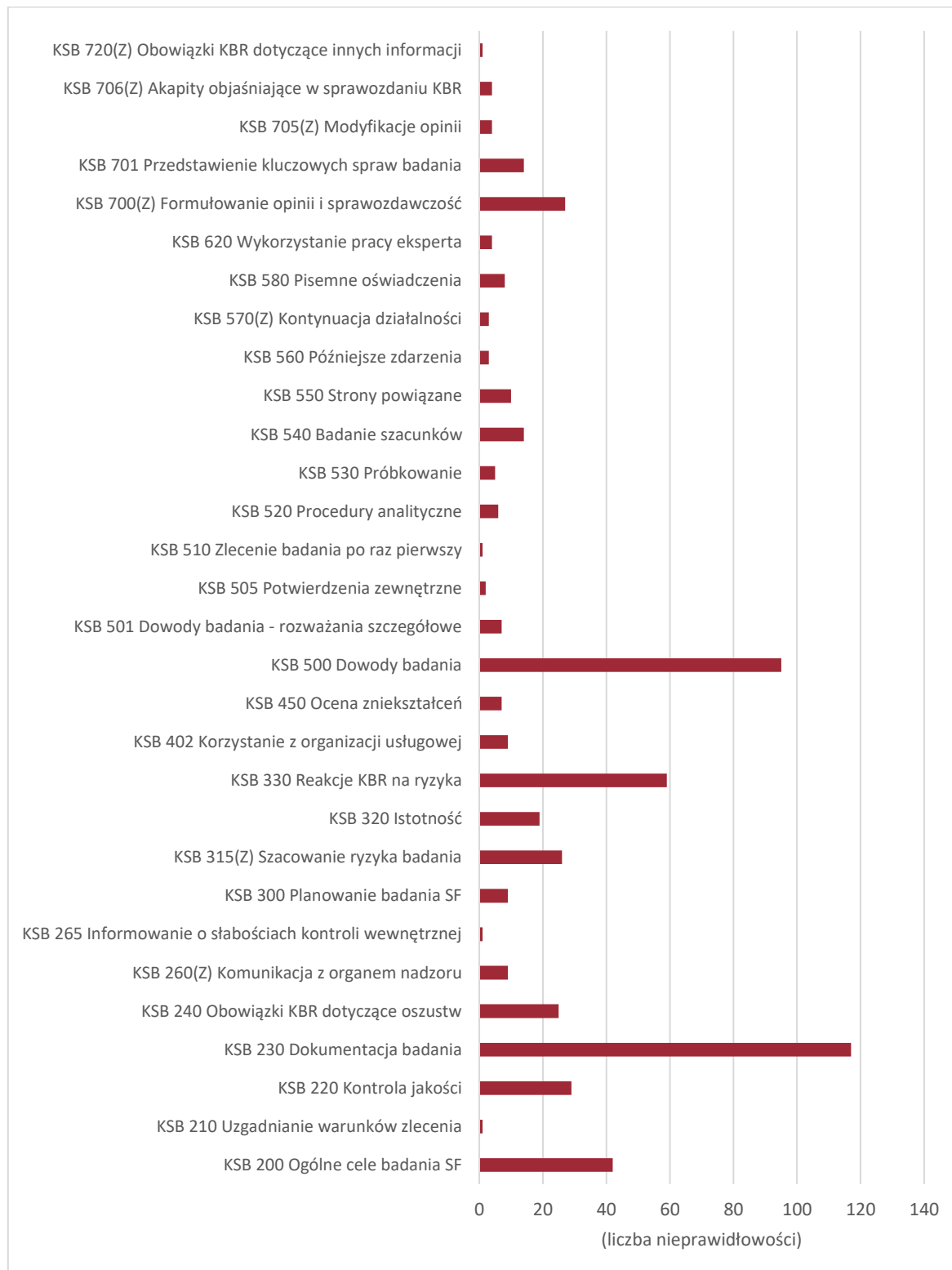

Kolejnymi obszarami o wysokiej liczbie błędów w zastosowanych procedurach audytowych były przychody ze sprzedaży, wartości niematerialne i prawne (w tym głównie prace badawczo-rozwojowe, wartość firmy, patenty) oraz należności i zobowiązania krótkoterminowe. Warto dodać, że podczas wywiadów w ramach kontroli tematycznej większość biegłych rewidentów zwracała uwagę na inwestycje oraz wartości niematerialne i prawne jako obszary o największym ryzyku badania. W tym zakresie wyniki kontroli dokumentacji rewizyjnych pokrywałyby się z ogólnymi odczuciami audytorów co do stopnia trudności weryfikacji obu pozycji.

Ogólna prezentacja ilości naruszeń konkretnych Krajowych Standardów Badania ujęta na wykresie 19 wskazuje na najczęstsze kategorie nieprawidłowości stwierdzonych podczas kontroli dokumentacji rewizyjnych. W głównej mierze dotyczą one KSB 230 *Dokumentacja badania*, w tym szczególnie par. 8 tego standardu odnoszącego się do możliwości pełnego zrozumienia wykonanych procedur audytowych oraz ich rezultatów i wniosków KBR przez innego doświadczonego audytora nie biorącego

udziału w badaniu sprawozdania finansowego. Powyższy przepis jest wskazywany przez kontrolerów PANA w sytuacji, gdy audytor zastosował niewystarczające lub nieodpowiednie procedury weryfikacji, albo też w ogóle nie wykonał żadnych czynności kontrolnych i bezpodstawnie wyciągnął wniosek o poprawności danego aspektu.

Wykres 19. Naruszenia KSB podczas badania SF spółek notowanych na ASO

W dalszej kolejności stosunkowo często przywoływane jest naruszenie KSB 500 *Dowody badania*, odnoszące się głównie do braku odpowiedniego i wystarczającego udokumentowania wykonanych procedur audytowych. Oznacza to, że KBR nie zgromadził w dokumentacji rewizyjnej wszystkich wymaganych dowodów badania, które w sposób wiarygodny potwierdzałyby rzeczywiste przeprowadzenie deklarowanych przez niego procedur weryfikacyjnych.

Kolejne naruszenia standardów, na które warto zwrócić większą uwagę dotyczą:

- KSB 330 Reakcje biegłego rewidenta na oszacowane ryzyka,
- KSB 200 Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z międzynarodowymi standardami badania,
- KSB 220 Kontrola jakości badania sprawozdania finansowego,
- KSB 315 (Z) Identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia poprzez zrozumienie jednostki i jej otoczenia,
- KSB 700 (Z) Formułowanie opinii oraz sprawozdawczość na temat sprawozdania finansowego,
- KSB 240 Obowiązki biegłego rewidenta podczas badania sprawozdania finansowego dotyczące oszustw,
- KSB 320 Istotność w planowaniu i przeprowadzaniu badania,
- KSB 701 Przedstawianie kluczowych spraw badania w sprawozdaniu niezależnego biegłego rewidenta.

Zakres merytoryczny powyższych standardów w zasadzie pokrywa się w dużym stopniu z omówionymi wcześniej głównymi rodzajami nieprawidłowości stwierdzonymi podczas kontroli dokumentacji rewizyjnych.

Ostatnim elementem analizy w zakresie prawidłowości wykonywanych przez audytorów badań sprawozdań finansowych dla spółek ASO jest ocena naruszeń ustawy o biegłych rewidentach oraz ustawy o rachunkowości. Szczegółowe dane wskazujące ilość uchybień dla konkretnych przepisów Ustawy zostały zaprezentowane na wykresie 20.

W protokołach kontroli PANA zdecydowanie najczęściej przywoływane jest naruszenie art. 84 Ustawy, który brzmi następująco: „sprawozdanie z badania jest sporządzane w oparciu o akta badania zgromadzone i opracowane przez kluczowego biegłego rewidenta w toku badania. Akta badania umożliwiają biegłemu rewidentowi niebiorącemu udziału w badaniu prześledzenie przebiegu badania i znalezienie uzasadnienia dla opinii o badanym sprawozdaniu finansowym wyrażonej w sprawozdaniu z badania”. Powyższe naruszenie jest zatem wskazywane w przypadkach, gdy dokumentacja rewizyjna zgromadzona dla danego obszaru jest na tyle niewystarczająca i niezrozumiała dla innego biegłego rewidenta, iż nie jest on w stanie na jej podstawie dojść do tych samych wniosków co KBR oraz w konsekwencji nie znajduje uzasadnienia dla ostatecznie wydanej opinii w sprawozdaniu z badania.

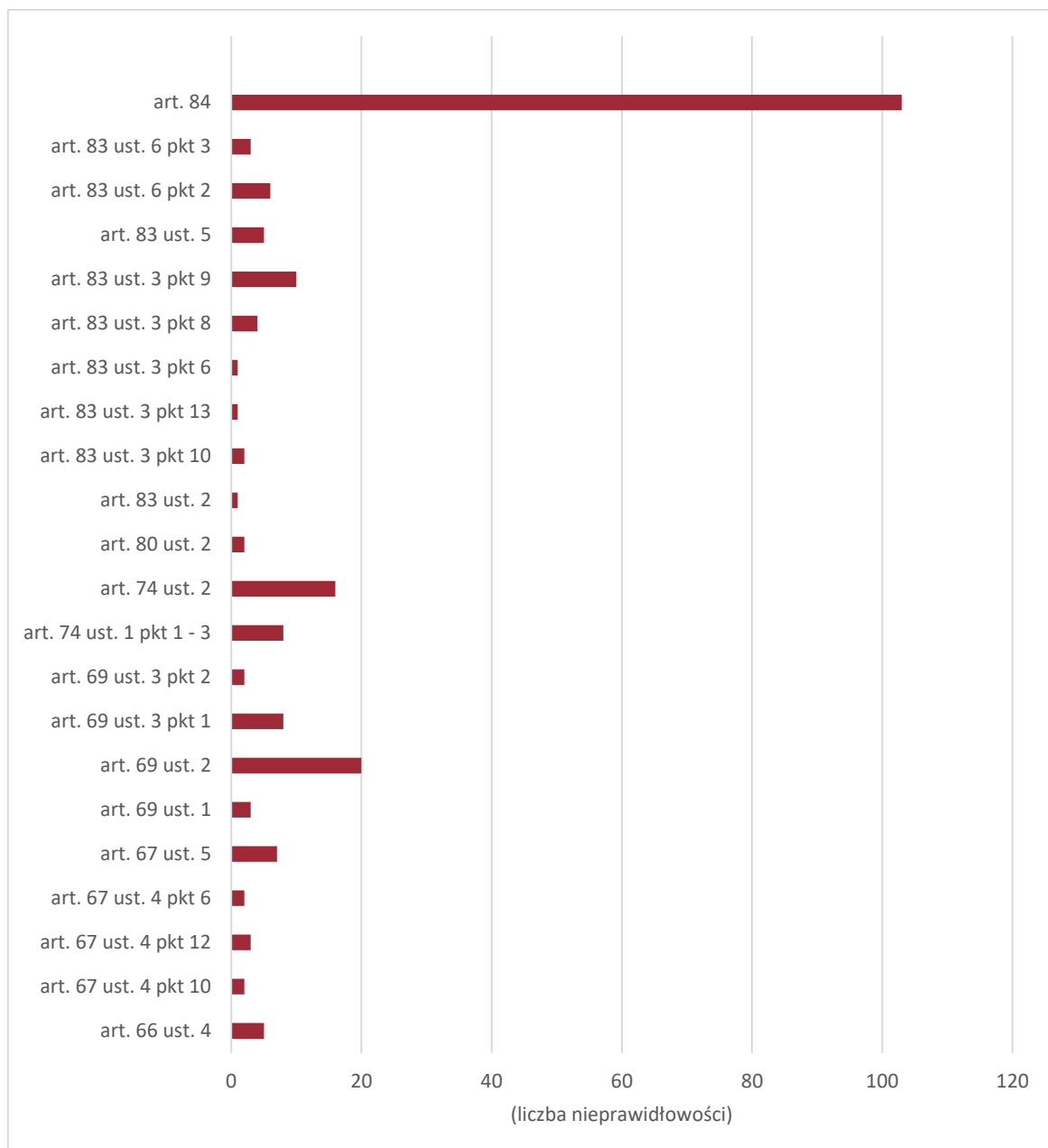
Kolejne istotne naruszenia odnoszą się do zachowania przez KBR zasady zawodowego sceptycyzmu podczas wykonywanych czynności audytowych. Należy podkreślić, że jest to jeden z kluczowych warunków poprawnie przeprowadzonego badania sprawozdania finansowego. Zgodnie z art. 69 ust. 2 Ustawy „*biegły rewident i firma audytorska zachowują zawodowy sceptycyzm w trakcie badania, w tym w trakcie jego planowania, przyjmując, że mogą zaistnieć okoliczności, w tym błąd lub oszustwo, powodujące istotne zniekształcenia sprawozdań finansowych podlegających badaniu, bez względu na wcześniejsze doświadczenia biegłego rewidenta lub firmy audytorskiej, dotyczące uczciwości i rzetelności kierownictwa badanej jednostki oraz osób odpowiedzialnych za zarządzanie badaną jednostką, w tym jej ład korporacyjny*”. Z kolei art. 69 ust. 3 Ustawy wskazuje na szczególne znaczenie

zawodowego sceptycyzmu podczas weryfikacji wartości szacunkowych ujętych w księgach rachunkowych spółek.

Stosunkowo często jest również wskazywany art. 74 ust. 2 Ustawy odnoszący się do poprawnego składania oświadczeń o niezależności przed przystąpieniem do badania oraz art. 83 Ustawy dotyczący wydawania poprawnego sprawozdania z badania.

Jeżeli zaś chodzi o naruszenia przepisów ustawy o rachunkowości, w kilku przypadkach powoływano się w protokołach kontroli głównie na art. 78, który wskazuje na odpowiedzialność karną biegłego rewidenta w sytuacji wydania przez niego opinii niezgodnej ze stanem faktycznym.

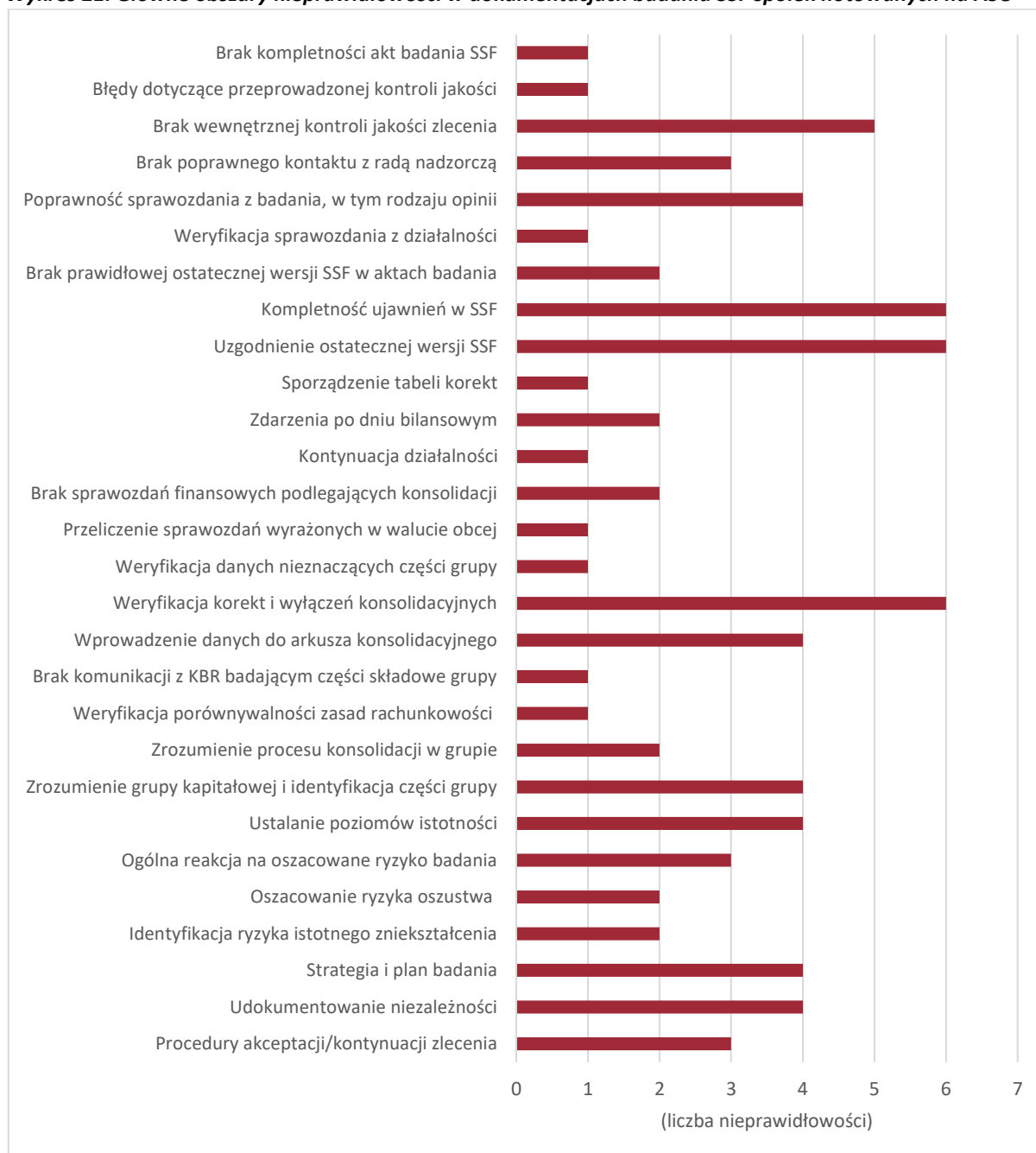
Wykres 20. Naruszenia Ustawy podczas badania SF spółek notowanych na ASO

4.2.3 WYNIKI KONTROLI DOKUMENTACJI BADANIA SKONSOLIDOWANYCH SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH

Podczas kontroli planowych weryfikacji poddano dziewięć dokumentacji badania skonsolidowanego sprawozdania finansowego wykonanych przez firmy audytorskie objęte kontrolą tematyczną. Łącznie zidentyfikowano ponad 70 uchybień. Wykres 21 prezentuje główne obszary stwierdzonych naruszeń. Należy zwrócić szczególną uwagę na trzy rodzaje nieprawidłowości – weryfikację korekt i wyłączeń konsolidacyjnych, uzgodnienie ostatecznej wersji skonsolidowanego sprawozdania finansowego oraz analizę zakresu jego ujawnień. Są to bardzo istotne z punktu widzenia merytorycznego czynności audytowe a zostały zidentyfikowane w ponad 60% przypadków kontrolowanych dokumentacji rewizyjnych.

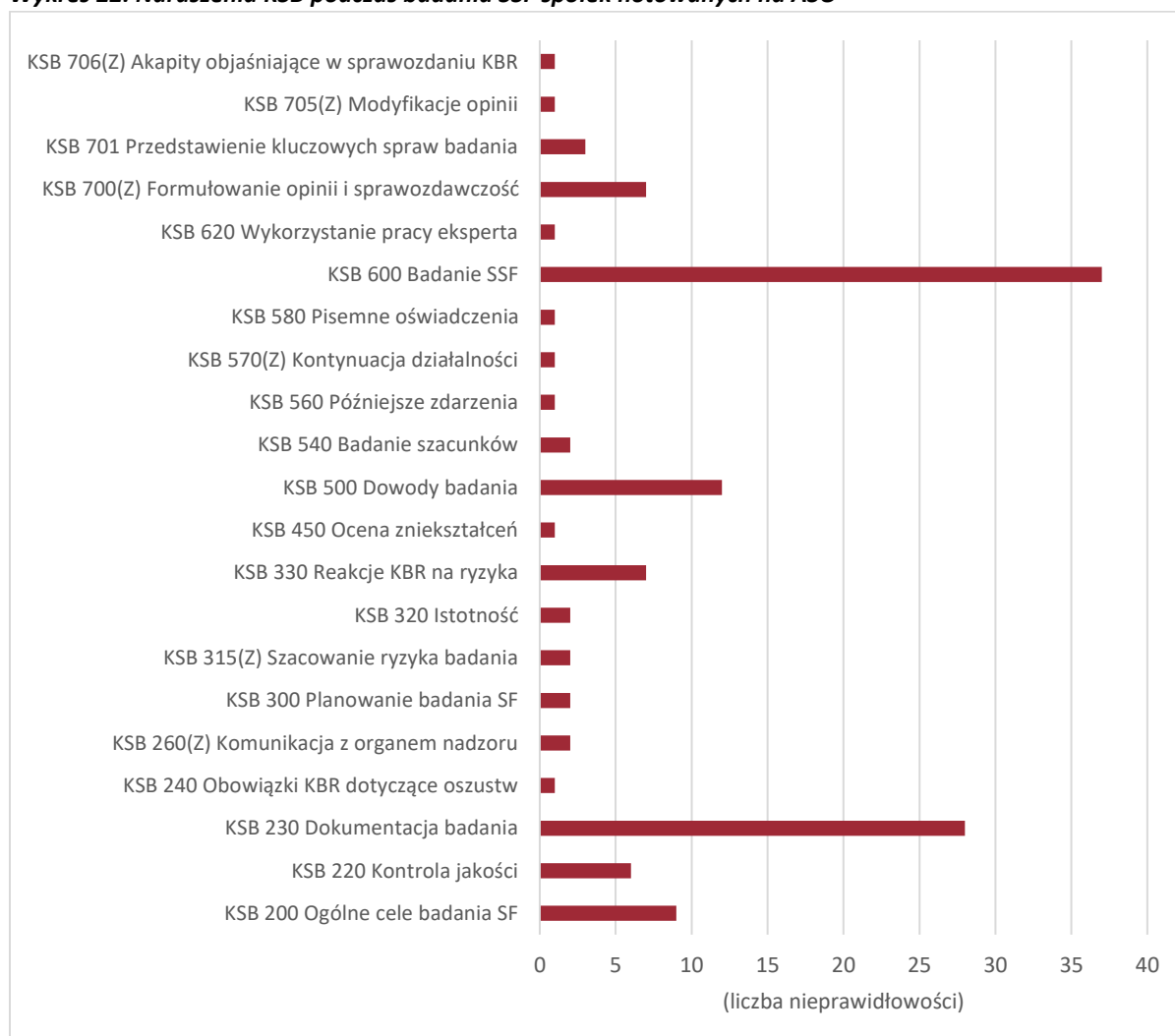
Wykres 21. Główne obszary nieprawidłowości w dokumentacjach badania SSF spółek notowanych na ASO

W zakresie badania korekt i wyłączeń konsolidacyjnych biegli rewidenci często dysponowali pakietami konsolidacyjnymi przygotowywanymi przez spółki, natomiast brakowało na nich jakiegokolwiek śladu rewizyjnego, który by wyraźnie pokazywał jakie czynności sprawdzające zostały wykonane przez FA. Nie było również pełnego udokumentowania potwierdzającego korygowane kwoty. Jeżeli chodzi o uzgodnienie ostatecznej wersji pełnego sprawozdania finansowego, w szczególności dotyczyło to rachunku przepływów pieniężnych, zestawienia zmian w kapitale własnym oraz not uzupełniających. Należy przy tym wyraźnie wskazać, że podczas kontroli PANA zidentyfikowano również przypadki, gdzie ostateczna wersja SSF zawierała istotne błędy i brakujące ujawnienia.

Warto też zwrócić uwagę na powtarzający się problem braku przeprowadzenia wewnętrznej kontroli jakości, mimo istnienia takiego obowiązku. Powyższa nieprawidłowość została wskazana w pięciu przypadkach na dziewięć kontrolowanych dokumentacji (ponad 50%). Stosunkowo często występowały również uchybienia w wydawanych sprawozdaniach biegłych rewidentów, łącznie z błędnym rodzajem opinii. W dużym stopniu dotyczyły one różnych aspektów związanych z prezentacją kluczowych kwestii badania. Na podobnym poziomie kształtowały się też naruszenia dotyczące udokumentowania niezależności, przygotowania strategii i planu badania, ustalania istotności, zrozumienia grupy kapitałowej i jej części składowych oraz weryfikacji wprowadzenia danych jednostkowych sprawozdań finansowych do arkuszy konsolidacyjnych. Podkreślenia wymaga również fakt braku nawiązywania kontaktu z członkami rady nadzorczej.

Wykres 22. Naruszenia KSB podczas badania SSF spółek notowanych na ASO

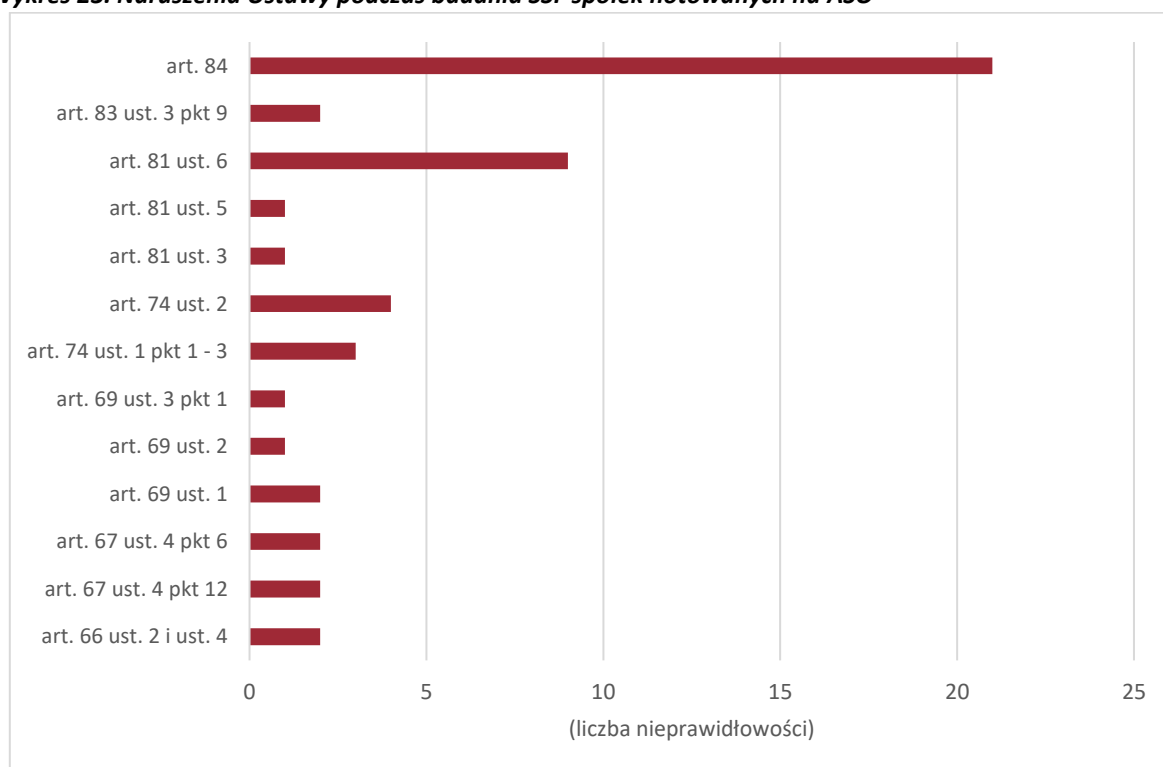
Prezentacja liczby naruszeń konkretnych Krajowych Standardów Badania podczas audytu skonsolidowanych sprawozdań finansowych spółek notowanych na ASO została ujęta na wykresie 22.

Najwięcej uchybień dotyczy KSB 600 Szczególne rozważania – badania skonsolidowanych sprawozdań finansowych (w tym praca biegłych rewidentów części składowych grupy). Nieprawidłowości wskazywane w tym obszarze odnoszą się głównie do specyficznych procedur audytowych, które powinny być zastosowane przy badaniu SSF, począwszy od etapu planowania badania.

Bardzo często wskazywano również naruszenia par. 8 KSB 230 *Dokumentacja badania* odnoszącego się do możliwości zrozumienia wykonanych procedur audytowych i ich rezultatów przez innego doświadczonego biegłego rewidenta nie biorącego udziału w badaniu sprawozdania finansowego. W dalszej kolejności przywoływane jest naruszenie KSB 500 *Dowody badania*, odnoszące się głównie do braku odpowiedniego i wystarczającego udokumentowania wykonanych procedur rewizyjnych. Oznacza to, że KBR nie zgromadził w dokumentacji rewizyjnej wszystkich wymaganych dowodów badania, które w sposób wiarygodny potwierdzałyby rzeczywiste przeprowadzenie deklarowanych przez niego procedur weryfikacyjnych. Warto też zwrócić uwagę na ilość naruszeń dotyczącą KSB 200 *Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z międzynarodowymi standardami badania*, KSB 700 (Z) *Formułowanie opinii oraz sprawozdawczość na temat sprawozdania finansowego* oraz KSB 330 *Reakcje biegłego rewidenta na oszacowane ryzyka*.

Ostatnim elementem analizy jest ocena naruszeń ustawy o biegłych rewidentach oraz ustawy o rachunkowości. Szczegółowe dane wskazujące liczbę uchybień dla konkretnych przepisów Ustawy zostały zaprezentowane na wykresie 23.

Wykres 23. Naruszenia Ustawy podczas badania SSF spółek notowanych na ASO

Podobnie jak poprzednio, najczęściej wskazywane było naruszenie art. 84 Ustawy odnoszącego się do zgromadzenia poprawnych akt badania, uzasadniających rodzaj opinii zawartej w sprawozdaniu biegłego rewidenta. Drugim najczęściej przywoływanym przepisem prawa był art. 81 ust. 6 Ustawy, który brzmi następująco: „zebrane i opracowane przez firmę audytorską grupy akta badania

skonsolidowanego sprawozdania finansowego mają umożliwić Agencji przeprowadzenie kontroli pracy firmy audytorskiej grupy”. Znaczna część przedstawionych do kontroli dokumentacji rewizyjnych powiązanych z badaniem SSF nie spełniała powyższego warunku. Pozostałe najistotniejsze uchybienia dotyczą art. 74 Ustawy powiązanego ze składaniem stosownych oświadczeń przez firmę audytorską i KBR przed przystąpieniem do realizacji zlecenia.

Jeżeli zaś chodzi o naruszenia przepisów ustawy o rachunkowości, w dwóch przypadkach powoływano się na art. 78, który wskazuje na odpowiedzialność karną biegłego rewidenta w sytuacji wydania przez niego opinii niezgodnej ze stanem faktycznym.

4.3 ANKIETA WŚRÓD INWESTORÓW

Celem uzupełnienia wniosków wynikających z kontroli tematycznych przeprowadzona została ankieta wśród inwestorów zajmujących się spółkami notowanymi na rynku ASO. Ogółem w badaniu wzięło udział 19 osób. Prawie połowa z nich to inwestorzy z kilkuletnim doświadczeniem inwestycyjnym na tym rynku, kolejne 30% miało ponad dziesięcioletnie doświadczenie w tym zakresie. Zdecydowana większość ankietowanych potwierdziła lokowanie wolnych środków pieniężnych w różnych formach (w tym również akcje notowane na rynku podstawowym GPW).

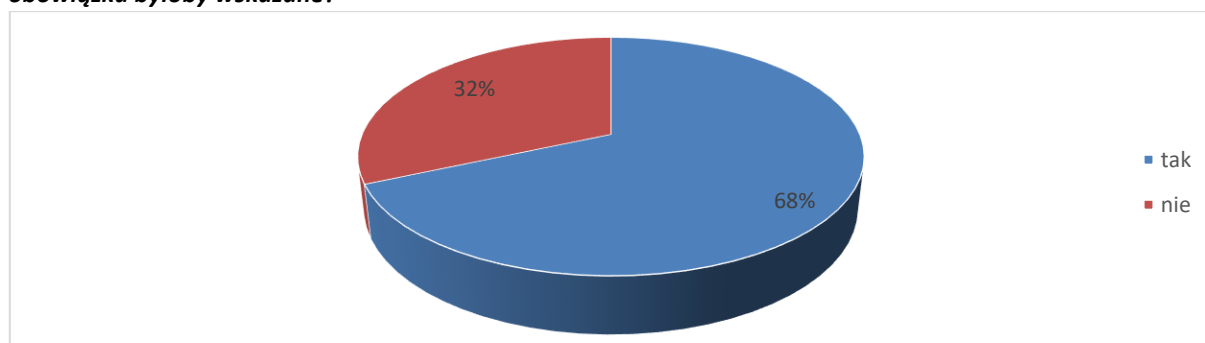
Pierwsze pytanie dotyczyło bezpośrednio zakresu wykorzystywania przez inwestorów informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych publikowanych przez spółki ASO. Prawie 90% respondentów potwierdziło, że na bieżąco analizuje powyższe dokumenty. Sprawozdania finansowe są zatem ważnym elementem kształtowania wizerunku przedsiębiorstwa.

Podobnie kształtowała się również opinia na temat sprawozdań wydawanych przez biegłych rewidentów w wyniku badania rocznych sprawozdań finansowych spółek ASO. Prawie 80% inwestorów wyraźnie wskazało, że analizuje informacje zawarte w tych dokumentach.

Warto podkreślić, że jest to bardzo pozytywna informacja dla środowiska biegłych rewidentów. Potwierdza bowiem istotną rolę, jaką odgrywają oni w kształtowaniu bezpieczeństwa obrotu gospodarczego.

Podczas kontroli tematycznych część audytorów postulowała zwiększenie częstotliwości weryfikacji sprawozdań sporządzanych przez spółki ASO, co z pewnością podniosłoby jakość ich raportowania. Chodziło tu głównie o wprowadzenie obowiązku przeglądu sprawozdań półrocznych, który obecnie dotyczy rynku podstawowego GPW. Podobne pytanie zostało również skierowane do inwestorów. Okazało się, że ich odczucia są bardzo podobne. Zdecydowana większość ankietowanych poparła takie rozwiązanie (68%) wskazując na ograniczenie ryzyka inwestycyjnego.

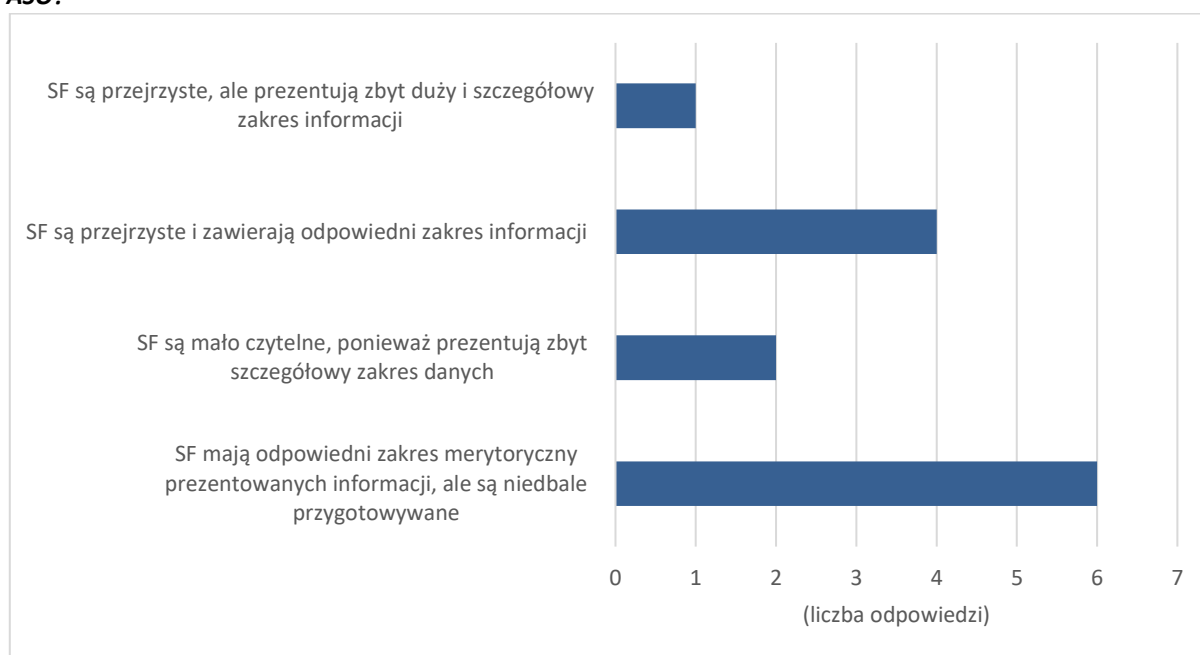
Wykres 24. Obecnie sprawozdania śródroczne spółek notowanych na rynku ASO nie są objęte obligatoryjnym przeglądem wykonywanym przez biegłych rewidentów. Czy Pani/Pana zdaniem wprowadzenie takiego obowiązku byłoby wskazane?

Część ankietowanych podkreślała, że śródroczna sprawozdawczość finansowa spółek ASO jest zdecydowanie gorsza niż ich sprawozdania roczne i występuje szersza skala stosowanych manipulacji. Widać to przykładowo przy porównaniu danych kwartalnych z ostateczną wersją rocznego raportu finansowego publikowanego po zakończeniu roku. Wprowadzenie obowiązkowych przeglądów pozwoliłoby zatem na wcześniejszą identyfikację ewentualnych problemów związanych z danym podmiotem, a co za tym idzie na potencjalnym uniknięciu strat przez inwestorów

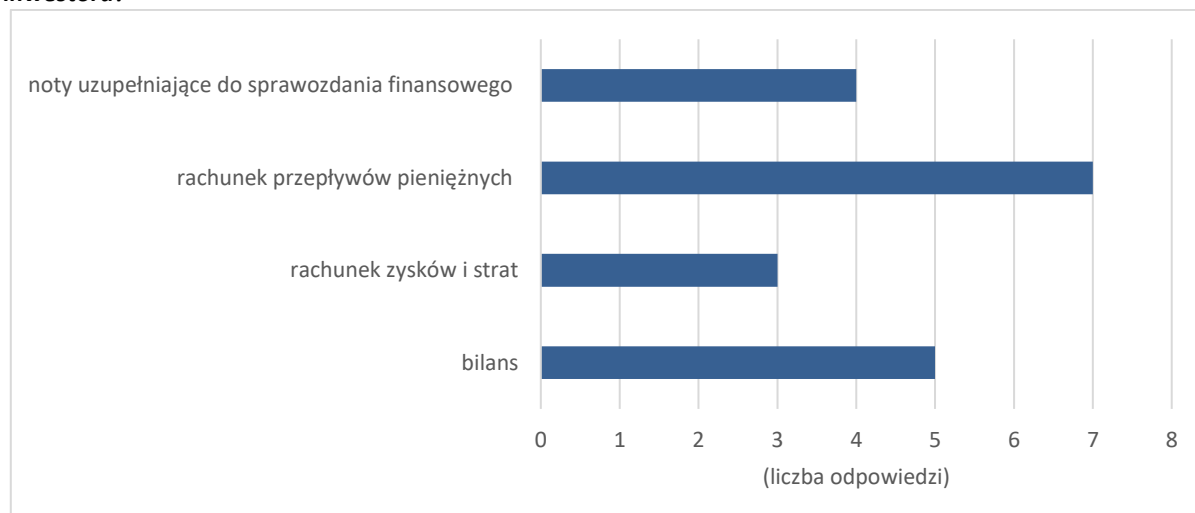
Kolejne pytania dotyczyły bardziej szczegółowych danych powiązanych bezpośrednio ze sprawozdaniami spółek notowanych na ASO. Spora część ankietowanych uznała, że zakres publikowanych danych finansowych jest obecnie wystarczający i nie ma potrzeby, aby go poszerzać. Problemem jest jednak pewna dbałość o prezentację tych informacji.

Wykres 25. Jaka jest Pani/Pana ogólna ocena poziomu sprawozdawczości finansowej spółek notowanych na ASO?

Ponadto, prawie połowa inwestorów zgodziła się z powszechną opinią, że sprawozdania finansowe podmiotów ASO mają jednak gorszą jakość niż spółek notowanych na rynku podstawowym GPW.

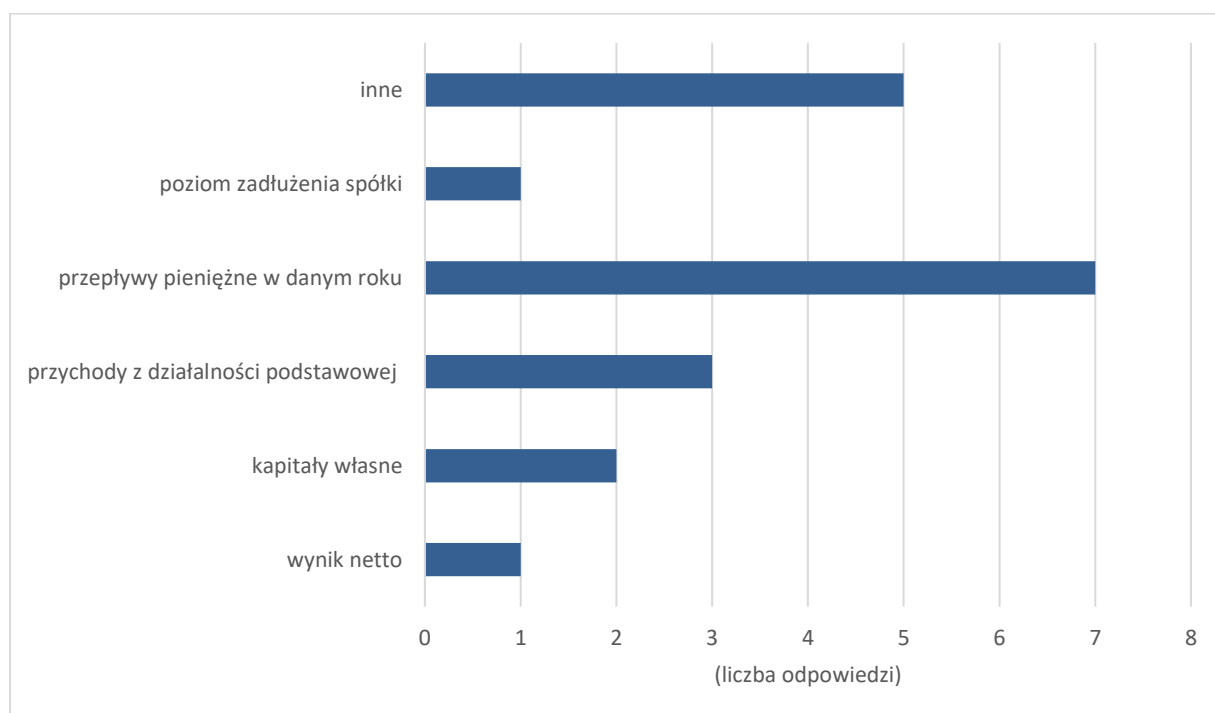
Wykres 26. Które elementy rocznego sprawozdania finansowego są najbardziej przydatne z punktu widzenia inwestora?

Spśród wszystkich rodzajów sprawozdań finansowych największym zainteresowaniem inwestorów cieszy się rachunek przepływów pieniężnych jako element najbardziej wiarygodnej oceny płynności spółki oraz jej wypłacalności w dłuższym okresie czasu. Kolejną pozycję zajmuje bilans oraz informacja dodatkowa. Warto podkreślić, że nikt nie wskazał zestawienia zmian w kapitale własnym jako sprawozdania użytecznego z punktu widzenia działalności inwestycyjnej.

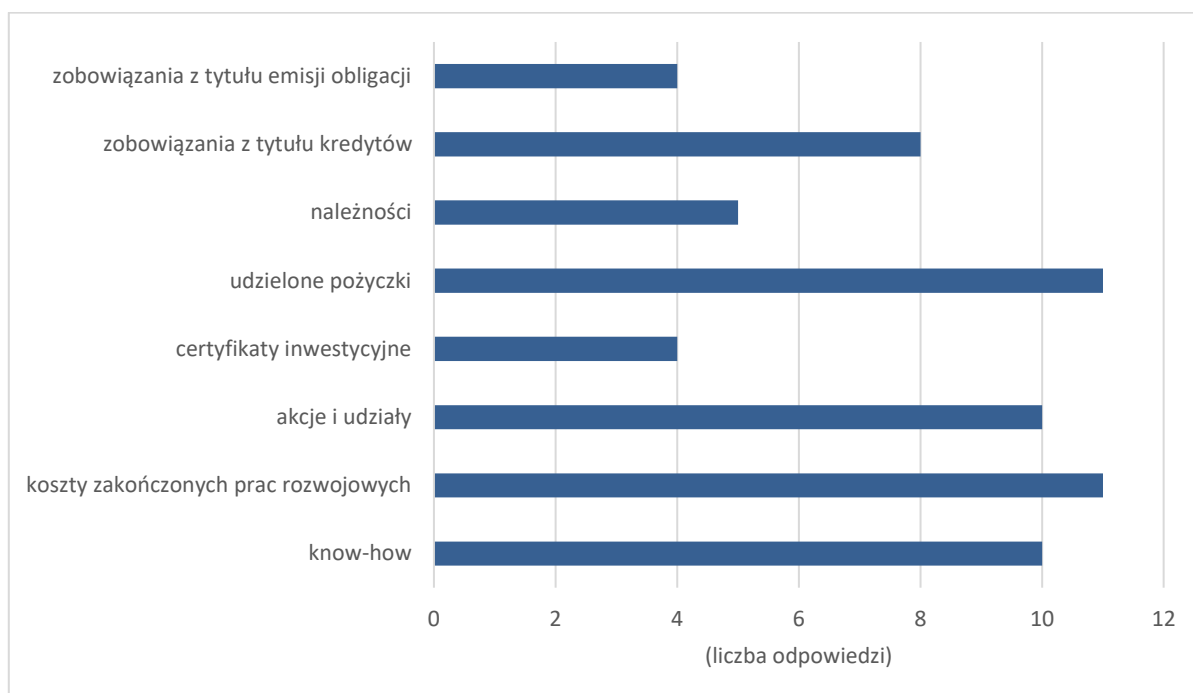
Ankietowani zostali również poproszeni o podanie konkretnych danych finansowych, które mają dla nich największe znaczenie. Zdecydowanie najważniejszą kategorią ekonomiczną są przepływy pieniężne w danym roku obrotowym. W dalszej kolejności są przychody z działalności podstawowej oraz kapitały własne. Najmniejsze znaczenie ma wypracowany wynik finansowy. Stosunkowo dużo osób wskazało tutaj również kategorię „inne” i zaznaczyło, że w zasadzie wszystkie wymienione czynniki są istotne przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych.

Wykres 27. Które z poniższych informacji prezentowanych w sprawozdaniu finansowym są dla Pani/Pana najistotniejsze z punktu widzenia podejmowanych decyzji inwestycyjnych?

W zakresie identyfikacji ogólnych obszarów ryzyka związanego ze sprawozdawczością finansową spółek notowanych na giełdzie ASO ankietowani wymieniali głównie problemy związane z rachunkowością kreatywną, nadmiernym subiektywizmem i optymizmem w prezentacji danych, wartością szacunków ujętych w księgach, zawyżaniem zysków, celowym ukrywaniem ważnych informacji oraz niewystarczającymi ujawnieniami. Inwestorzy wskazali również konkretne pozycje finansowe, które w ich ocenie są obarczone największym ryzykiem. Wnioski w tym zakresie w dużym stopniu są spójne ze spostrzeżeniami zgłaszanymi przez biegłych rewidentów. Najbardziej problematyczne są wartości niematerialne i prawne (koszty zakończonych prac rozwojowych oraz know-how), jak również inwestycje finansowe. W głównej mierze dotyczy to udzielanych pożyczek, akcji i udziałów oraz certyfikatów inwestycyjnych. Ankietowani wskazywali również na pozycje związane z poziomem zadłużenia spółek, w tym szczególnie zobowiązania z tytułu kredytów oraz emisji dłużnych papierów wartościowych.

Wykres 28. Które z poniższych pozycji sprawozdań finansowych są Pani/Pana zdaniem obciążone największym ryzykiem?

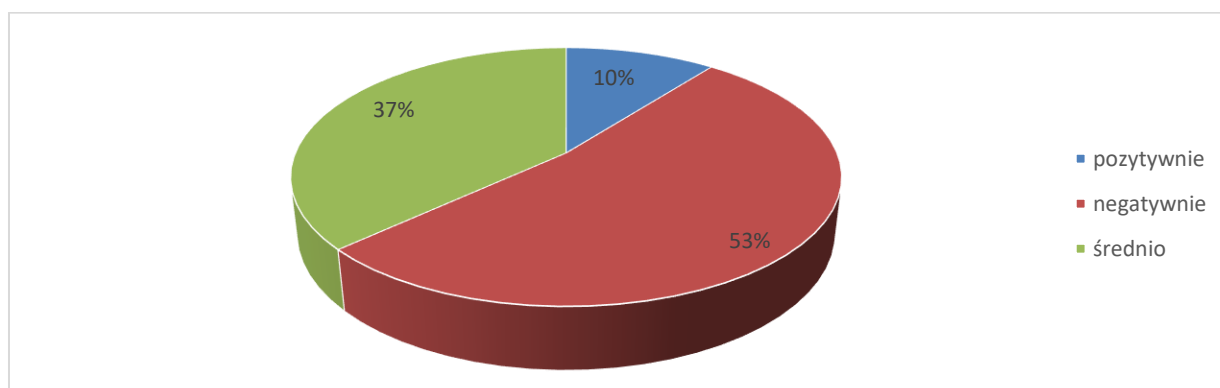

W odpowiedzi na pytanie dotyczące proponowanych zmian w obowiązujących przepisach prawnych z zakresu sprawozdawczości finansowej spółek ASO inwestorzy podkreślali, że obecne regulacje są wystarczające, jednak należy wyegzekwować rzetelną prezentację danych. W większości przypadków wskazywali na rolę dobrej współpracy między spółką i audytorem. Część ankietowanych postulowała również przyspieszenie terminów publikacji sprawozdań, pełne wdrożenie MSR/MSSF na rynku ASO oraz zwiększanie kar za prezentację nierzetelnych danych.

Ciekawe spostrzeżenia dotyczą ryzyka oszustw. Około 58% ankietowanych uznało, że istnieje wysokie prawdopodobieństwo manipulowania danymi finansowymi w sprawozdaniach spółek ASO. Taka sama część inwestorów wyraźnie potwierdziła też, że zidentyfikowała ryzyko oszustwa przy analizie sprawozdań finansowych podmiotów notowanych na ASO. Wśród konkretnych mechanizmów wymieniano przykładowo bezpodstawne aktywowanie kosztów, celowe zawyżanie przychodów, niedoszacowanie rezerw, nadmierne pożyczki między jednostkami powiązаныmi, zawyżone wartości aportów, brak odpisów aktualizacyjnych na należności.

Inwestorzy mają również niezbyt optymistyczną ocenę spółek ASO w kontekście ich ogólnej kondycji finansowej i zdolności do przetrwania w dłuższym okresie czasu. Tylko 11% ankietowanych wyraziło pozytywną opinię w tym zakresie. Z kolei 53% wyraźnie wskazało na potencjalne problemy z tym związane.

Wykres 29. Jak Pani/Pan ocenia ogólną kondycję finansową spółek notowanych na ASO oraz zdolność ich przetrwania w dłuższym okresie czasu?

Ostatnia kwestia dotyczyła ogólnej oceny akcji spółek notowanych na ASO jako aktywa inwestycyjnego. Odczucia inwestorów były w tym obszarze bardzo podzielone. Około 53% ankietowanych stwierdziło, że nie jest to obecnie atrakcyjna forma lokowania wolnych środków finansowych, zaś 47% potwierdziło swoje zadowolenie. Jako argumenty dla opinii negatywnej podawano głównie wysokie ryzyko związane z niestabilnością tego rynku, niską płynnością podmiotów oraz potencjalnym bankructwem. Wśród zalet wymieniano z kolei duży potencjał wzrostu i powiązaną z nim wysoką oczekiwaną stopę zwrotu.

4.4 PODSUMOWANIE SPOSTRZEŻEŃ

W wyniku analizy zagadnień przedstawionych we wszystkich trzech obszarach: spostrzeżeń firm audytorskich dotyczących rynku ASO, kontroli wybranych dokumentacji rewizyjnych z badania sprawozdań finansowych tych spółek oraz stanowiska inwestorów powiązanych z ASO można wyciągnąć następujące ogólne wnioski:

- w większości przypadków okres współpracy między firmami audytorskimi a spółkami ASO nie przekracza 10 lat, chociaż są również podmioty o dłuższym stażu. Kontrolowane FA wykonują przeciętnie kilka takich zleceń rocznie i pozyskują je raczej w sposób nieformalny,
- warto podkreślić, że zlecenia badania sprawozdań finansowych spółek ASO nie są szczególnie interesujące dla audytorów. Prawie 70% firm audytorskich zadeklarowało, że nie zamierza zwiększać swojego udziału w tym rynku, kolejne 25% wycofuje się z tego segmentu,
- przy ogólnej ocenie współpracy z rynkiem ASO większość audytorów wyraża raczej negatywną opinię, wskazując głównie na słabą komunikację z organami nadzoru, brak zrozumienia roli biegłego rewidenta, niski poziom jakości pracy biur rachunkowych obsługujących ten rynek,
- zdecydowanie wyższy poziom ryzyka przy badaniu sprawozdań finansowych spółek ASO był zgłaszany przez biegłych rewidentów nie prowadzących badań dla JZP. Firmy audytorskie mające takie doświadczenie lepiej oceniały współpracę z tym segmentem,
- ponad 65% audytorów jest zadowolona z poziomu wynagrodzenia, jaki obecnie otrzymuje za usługi świadczone na rzecz rynku ASO. Większość wskazywała również na trend wzrostowy w tym zakresie. Jeżeli chodzi o sposób szacowania tego wynagrodzenia, nie odbiega on w znaczącym stopniu od zasad przyjmowanych dla innych jednostek,
- zlecenia badania sprawozdań finansowych spółek ASO są zazwyczaj realizowane w zespołach co najmniej dwuosobowych (w tym również w ramach mniejszych kancelarii biegłych rewidentów). Osoby pełniące funkcję KBR w tych zleceniach z reguły są audytorami z ponad dziesięcioletnim stażem pracy w zawodzie,
- prawie wszystkie FA zadeklarowały, że nie mają żadnych szczególnych zasad dotyczących sektora ASO wpisanych do swoich SWKJ. Dotyczy to również rotacji podmiotu lub biegłego

rewidenta wykonującego przedmiotowe badania. W większości przypadków okres współpracy między spółką ASO a osobą pełniącą funkcję KBR nie przekracza obecnie 5 lat, nie istnieje więc szczególnie wysokie ryzyko zażyłości. Jednocześnie większość podmiotów zadeklarowała weryfikację tych zasad w kontekście rynku ASO,

- zdecydowanym problemem jest brak wykonywania obowiązkowej kontroli jakości dla zleceń badania SF spółek ASO. Audytorzy wyraźnie potwierdzili to w rozmowach. Powyższa kwestia została również zidentyfikowana podczas weryfikacji dokumentacji rewizyjnych. Dla badania skonsolidowanych sprawozdań finansowych kontrola jakości nie była przeprowadzona w ponad 50% przypadków. Należy też podkreślić, że nawet w sytuacji wykonania wewnętrznej weryfikacji dla danego zlecenia, kontrolerzy PANA często i tak wskazywali na pewne uchybienia. Ocena pracy weryfikatorów dokonana bezpośrednio przez same FA była zdecydowanie odmienna,
- zarówno doświadczone firmy audytorskie, jak i inwestorzy wskazywali na niższy poziom jakości sprawozdawczości finansowej spółek z rynku ASO w porównaniu do podmiotów notowanych na rynku podstawowym GPW. Jednocześnie zwrócono uwagę, że zakres prezentacji danych wymaganych obecnie przez prawo jest w zasadzie wystarczający i nie ma konieczności wprowadzania dodatkowych uregulowań. Chodzi głównie o większą dbałość i rzetelność przygotowywania tych sprawozdań przez służby finansowo-księgowe (w tym również biura rachunkowe),
- główne obszary ryzyka w sprawozdaniach finansowych sektora ASO, wskazywane wspólnie przez biegłych rewidentów i inwestorów, dotyczą szeroko rozumianych wartości niematerialnych i prawnych oraz inwestycji finansowych. Chodzi tu przede wszystkim o ryzyko związane z ich wyceną. Około 70% kontrolowanych FA przyznało, że w toku wykonywania zleceń dla rynku ASO spotkało się z problemem dotyczącym szacunków wartości praw majątkowych. Z drugiej strony audytorzy wyraźnie podkreślili, iż przy badaniu sprawozdań finansowych spółek ASO nie widzieli żadnej konieczności korzystania w szerszym zakresie z ekspertów zewnętrznych, czy też konsultacji wewnętrznych,
- kontrolowane FA w większości przypadków stwierdziły, że ryzyko oszustwa w sprawozdaniach finansowych spółek notowanych na ASO wcale nie jest wyższe niż w przypadku innych podmiotów. Trochę odmienne zdanie w tym zakresie zaprezentowali inwestorzy, którzy w 58% wyraźnie potwierdzili identyfikację takiego ryzyka,
- spółki notowane na ASO z reguły nie mają sformalizowanej kontroli wewnętrznej, co nie pozwala na szersze stosowanie podczas audytu testów kontroli. W zasadzie takie testy są możliwe jedynie w większych podmiotach,
- firmy audytorskie nie identyfikują również specyficznych czynników związanych z rynkiem ASO, które wpływałyby na ocenę ryzyka nieodłącznego, czy też ustalanie poziomów istotności. Samo funkcjonowanie spółek na tym rynku nie jest żadnym merytorycznym kryterium, które w sposób szczególny byłoby uwzględnione w powyższych procedurach audytowych. Dużo większe znaczenie ma tutaj charakter branży, w której dana spółka prowadzi działalność gospodarczą,
- przy badaniu sprawozdań finansowych spółek notowanych na ASO główne nieprawidłowości stwierdzone w dokumentacjach rewizyjnych dotyczyły poprawności wydanego sprawozdania z badania (w tym również rodzaju opinii), prezentacji kluczowych kwestii badania, ustalania poziomów istotności, szacowania ryzyka istotnego zniekształcenia na poziomie całego sprawozdania finansowego oraz poszczególnych jego obszarów i stwierdzeń, ustalania ryzyka oszustwa i wykonania stosownych procedur z nim powiązanych, poprawności udokumentowania niezależności, weryfikacji ostatecznej wersji sprawozdania finansowego oraz zakresu ujawnień, kontroli jakości i kontaktów z radą nadzorczą. Część z nich dotyczyła

również badania skonsolidowanych sprawozdań finansowych, chociaż tutaj dodatkowo wskazywano na słabą weryfikację przez biegłych rewidentów poprawności korekt i wyłączeń konsolidacyjnych,

- warto podkreślić, że w kilku przypadkach kontrolerzy PANA podczas weryfikacji dokumentacji rewizyjnych zidentyfikowali istotne błędy w ostatecznych wersjach sprawozdań finansowych opublikowanych przez spółki notowane na rynku ASO, które nie zostały wskazane przez audytorów wykonujących dane zlecenie. W tych sytuacjach biegli rewidenci byli zobligowani do wydania sprawozdania z badania zawierającego inny rodzaj opinii,
- bardzo istotny jest fakt, iż 90% ankietowanych inwestorów zdecydowanie potwierdziło korzystanie ze sprawozdań finansowych spółek przy podejmowaniu decyzji o sposobie lokowania wolnych kapitałów. Do tego 80% z nich weryfikuje również informacje zawarte w sprawozdaniach wydawanych przez biegłych rewidentów. To bardzo czytelny sygnał dla środowiska audytorów potwierdzający ich znaczącą rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa obrotu gospodarczego,
- spośród wszystkich sprawozdań finansowych największym zainteresowaniem wśród inwestorów cieszy się rachunek przepływów pieniężnych i prezentowane w nim informacje dotyczące głównych kierunków wpływów i wypływów środków finansowych. Dużo mniejsze znaczenie mają przychody z działalności podstawowej, kapitały własne, czy wynik netto.